

A — Domstolens utveckling och verksamhet år 2004

av ordföranden Vassilios Skouris

I denna del av årsrapporten ges en översikt av verksamheten vid Europeiska gemenskapernas domstol under år 2004. Den innehåller först en redogörelse för hur institutionen förändrats under detta år, med tonvikt på de institutionella förändringar som berört domstolen och utvecklingen av domstolens interna organisation och arbetsmetoder (avsnitt 1). Den innehåller sedan en analys av den statistik som rör förändringen av institutionens arbetsbörda och den genomsnittliga handläggningstiden (avsnitt 2). Därefter redovisas, som varje år, de huvudsakliga utvecklingstendenserna i domstolens rättspraxis fördelade på ämnesområden (avsnitt 3).

1. Den främsta förändringen för domstolen under år 2004 har utan tvekan varit utvidgningen av Europeiska unionen och de organisatoriska förändringar som denna utvidgning har medfört för domstolen (avsnitt 1.1). Även överföringen av viss behörighet från domstolen till förstainstansrätten och inrättandet av Europeiska unionens personaldomstol bör emellertid nämnas (avsnitt 1.2), samt de viktiga beslut som domstolen har fattat för att effektivisera sina arbetsmetoder (avsnitt 1.3) och de ändringar som gjorts i protokollet om domstolens stadga och i rättegångsreglerna (avsnitt 1.4).

1.1. Utvidgningen av Europeiska unionen har inneburit en stor utmaning för domstolen, såväl ur ett juridiskt som ett administrativt perspektiv. Institutionen skulle bland annat ta emot tjugo nya domare och deras respektive kabinett (tio domare vid domstolen och tio domare vid förstainstansrätten) och förbereda sig inför införandet av nio nya officiella språk. Domstolen, som var angelägen om att klara av utvidgningen på bästa möjliga sätt, vidtog redan i början av år 2002 vissa åtgärder. Dessa rörde bland annat planeringen av hur nya kabinett skulle inrättas, skapandet av en personalstyrka avsedd att fördelas bland de nio nya språkavdelningarna inom översättningstjänsten och organisationen av en ad hoc-arbetsgrupp, med uppgift att identifiera de olika tjänstegrenarnas behov med hänsyn till de framtida anslutningarna.

Utvidgningen genomfördes vid domstolen den 11 maj 2004, då tio nya domare vid domstolen avlade ed vid en högtidlig sammankomst. Den 12 maj 2004, när nio nya domare vid förstainstansrätten avlade ed vid en högtidlig sammankomst, samlades domstolen för första gången med trettiofyra ledamöter. De nya ledamöterna vid förstainstansrätten avlade således ed inför en domstol som även bestod av ledamöter från deras eget land. För domstolen såväl som för förstainstansrätten inföll den allra sista etappen av utvidgningsprocessen den 7 juli 2004 då den tionde nya medlemmen vid förstainstansrätten avlade ed.

Från organisatorisk synpunkt medförde ankomsten av de nya domarna att det var nödvändigt att skapa nya avdelningar med fem ledamöter vid domstolen. Det finns således nu tre avdelningar med fem ledamöter (den första, andra och tredje avdelningen) och tre avdelningar med tre ledamöter (den fjärde, femte och sjätte avdelningen). Varje avdelning med fem ledamöter består av åtta domare och varje avdelning med tre ledamöter består av sju domare, som deltar enligt turordning i enlighet med relevanta bestämmelser i rättegångsreglerna. Det skall även påpekas att de tre ordförandena på avdelningarna med fem ledamöter inte ingår i en avdelning med tre ledamöter.

Inrättandet av de nya kabinetten skedde snabbt och utan problem. Olika utbildnings- och informationsseminarier anordnades för de nya domarnas medarbetare, vilket i hög grad underlättade deras normala integrering i domstolens respektive förstainstansrättens juridiska arbete. Varje ny domare tilldelades redan vid sitt tillträde ett visst antal mål. Förberedande rapporter har redan lagts fram i flera av dessa mål och i vissa av dessa har förhandling hållits, förslag av generaladvokaten har lagts fram och i vissa mål har till och med dom meddelats. Det snabba tillsättandet och den snabba integreringen av nya domare och deras medarbetare har haft en betydande effekt på domstolens statistik (se avsnitt 2).

Från språklig synpunkt innebar utvidgningen att nio nya officiella språk infördes – vilket utan tvekan innebar en utmaning för en institution med en fullständigt genomförd flerspråkig ordning –, vilket innebär att domstolen skall kunna fungera på 20 potentiella rättegångsspråk som ger upphov till 380 möjliga språkkombinationer. Det har skapats nio nya språkavdelningar vid institutionens översättningstjänst, en för varje nytt språk. Rekryteringen av den personal som skall arbeta vid dessa avdelningar har varit mycket effektiv. Den 31 december 2004 var cirka 83 procent av de tjänster som beräknats för dessa avdelningar redan tillsatta. Vad beträffar tillgängligheten av domar på de nya språken är de första uppgifterna mycket lovande. Det kan till exempel nämnas att ungefär 85 procent av översättningarna till de nya språken av de domar som meddelades den 16 december 2004 var tillgängliga samma dag.

Utvidgningen har varit lika betydande ur en allmän administrativ synpunkt. Institutionens personal ökade med cirka 50 procent under år 2004. Det har lagts ner särskild möda på att rekrytera personal och flera förändringar med avseende på organisationen av och funktion hos institutionens olika tjänster har genomförts. Att räkna upp dessa förändringar hör dock inte till ändamålet med denna del av årsrapporten.

1.2. År 2004 har även kännetecknats av en utveckling av Europeiska unionens rättsliga struktur.

Rådet överförde genom sitt beslut 2004/407/EG, Euratom av den 26 april 2004 om ändring av artiklarna 51 och 54 i protokollet till domstolens stadga (EUT L 132, s. 5) viss behörighet, som tidigare var förbehållen domstolen, till förstainstansrätten. Förstainstansrätten har härigenom fått behörighet att pröva mål avseende direkt talan om ogiltigförklaring och passivitet som väcks av medlemsstaterna mot

- rådets beslut i ärenden om statligt stöd,
- rättsakter som rådet har antagit enligt en rådsförordning som rör handelspolitiska skyddsåtgärder,
- rättsakter antagna av rådet genom vilka detta utövar genomförandebefogenheter, och
- rättsakter antagna av Europeiska centralbanken eller kommissionen med undantag för de rättsakter som rör ett utökat samarbete inom ramen för fördraget om upprättandet av Europeiska gemenskapen.

De tvister som på detta sätt har överförts till förstainstansrätten kan kvantitativt uppskattas till cirka fem procent av domstolens mål (tjugofem mål som anhängiggjorts vid domstolen har överförts till förstainstansrätten under år 2004).

Rådet använde sig vidare, för första gången, av den möjlighet som infördes genom Nicefördraget att upprätta särskilda rättsinstanser med uppgift att i första instans pröva och avgöra vissa grupper av ärenden, vilka sedan kan överklagas till förstainstansrätten. Rådet upprättade genom sitt beslut 2004/752/EG, Euratom, av den 2 november 2004 (EUT L 333, s. 7), Europeiska unionens personaldomstol. Denna domstol, som kommer att vara behörig att avgöra tvister mellan Europeiska unionen och dess anställda, bör kunna inleda sin verksamhet under år 2005. Upprättandet av personaldomstolen innebär ett avgörande steg mot en förbättrad effektivitet av gemenskapens rättsskipning. Det innebär nämligen att förstainstansrätten avlastas ett betydande antal mål (cirka 25 procent av det antal mål som anhängiggörs per år) och att domstolen avlastas de överklaganden som rör dessa mål (cirka 10 procent av det antal mål som anhängiggörs per år).

1.3. Under de första månaderna av år 2004 genomförde domstolen en noggrann genomgång av sina arbetsmetoder för att kunna förbättra effektiviteten och vidta åtgärder mot förlängningen av den genomsnittliga handläggningstiden. Denna genomgång ledde fram till att en rad åtgärder beslutades, vilka successivt genomfördes från och med maj månad år 2004.

Införandet av en noggrannare uppföljning av domstolens rättsskipande arbete hör till de viktigaste av dessa åtgärder. Denna uppföljning görs med hjälp av ett IT-verktyg som utvecklats för just detta ändamål. För att påskynda det skriftliga förfarandet i mål avseende direkt talan och överklaganden har domstolen dessutom beslutat att inta en mycket strängare hållning vad beträffar möjligheten att bevilja förlängning av frister för att lämna in inlagor.

Referenternas förhandlingsrapporter har numera dessutom fått en mer kortfattad och koncentrerad utformning och innehåller endast de omständigheter som är relevanta i målet. Om förfarandet i ett mål, i enlighet med bestämmelserna i rättegångsreglerna, inte skall innefatta någon förhandling, upprättar referenten inte någon rapport. Enligt artikel 20 i domstolsstadgan är det nämligen endast obligatoriskt att upprätta en sådan rapport när en förhandling skall hållas.

Domstolen har slutligen granskat publiceringen av domar i rättsfallssamlingen. Denna problematik kan delas upp i två beståndsdelar. Det har konstaterats att omfånget på rättsfallssamlingen, vilken översteg 12 000 sidor år 2002 och 13 000 sidor år 2003, allvarligt kan äventyra tillgängligheten av rättspraxis. Dessutom skall alla domar som publiceras i rättsfallssamlingen översättas till alla unionens officiella språk, vilket utgör en tung arbetsbörda för domstolens översättningstjänst. Domstolen har, med beaktande av att alla domar den meddelar inte är lika betydelsefulla för gemenskapsrättens utveckling, efter moget övervägande, bestämt sig för att anta riktlinjer för en selektiv publicering av avgöranden i rättsfallssamlingen.

Till att börja med kommer domar i mål som anhängiggjorts genom direkt talan och domar i överklagade mål inte att publiceras i rättsfallssamlingen om de meddelats av en avdelning med tre domare eller av en avdelning med fem domare när målet, i enlighet med artikel 20 sista stycket i domstolsstadgan, avgörs utan förslag till avgörande från generaladvokaten. Domstolen, i den sammansättning som meddelat domen, kan emellertid i särskilda fall besluta att ett sådant avgörande skall publiceras i sin helhet

eller delvis. De avgöranden som inte publiceras i rättsfallssamlingen kommer även i fortsättningen att vara tillgängliga för allmänheten i elektronisk form på det (de) disponibla språket (språken).

Domstolen har beslutat att inte utvidga detta nya förhållningssätt till att även gälla begäran om förhandsavgöranden, med hänsyn till deras betydelse för en enhetlig tolkning och tillämpning av gemenskapsrätten i alla medlemsstaterna.

Den minskade arbetsbörda som riktlinjerna för en selektiv publicering medför för domstolens översättningsavdelningar märktes redan tydligt under år 2004. Den totala minskningen till följd av den selektiva publiceringen uppgick under år 2004 till cirka 20 000 sidor.

1.4. Domstolens granskning av förfarandenas förlopp och av dess arbetsmetoder har även föranlett den att föreslå vissa ändringar i rättegångsreglerna, även detta i avsikt att korta ned handläggningstiden. Dessa förslag, som avser olika aspekter av förfarandet vid domstolen, diskuteras fortfarande av rådet och har ännu inte godkänts av denna sistnämnda institution.

Ett beslut om ändring av rättegångsreglerna antogs emellertid år 2004. På grund av anslutningen av de nya medlemsstaterna och mot bakgrund av att rådet hade ändrat bestämmelsen i protokollet om domstolens stadga angående det antal domare som ingår i den stora avdelningen, anpassade domstolen bestämmelserna i rättegångsreglerna angående denna sammansättning. Den stora avdelningen är således hädanefter sammansatt av 13 domare.

2. Den samlade effekten av de åtgärder som vidtagits för att effektivisera domstolens arbetsmetoder, genomförandet av de förändringar som Nicefördraget medförde för domstolens funktion och tillträdet av tio nya domare till följd av utvidgningen framgår tydligt av domstolens verksamhetsstatistik för år 2004. Denna utvisar en ökning på cirka 30 procent av antalet avgjorda mål, en minskning av antalet anhängiga mål med cirka 14 procent och en klar förbättring av handläggningstiden vid domstolen.

Domstolen avgjorde 603 mål under år 2004 (netttotal, med hänsyn tagen till förening av mål). Av dessa resulterade 375 mål i dom och 226 utmynnade i beslut. Dessa siffror innebär en klar ökning i förhållande till det föregående året (455 avgjorda mål). Antalet nya mål vid domstolen uppgick till 531 (561 år 2003, bruttotal). Antalet anhängiga mål vid slutet av år 2004 var 840 (brutttotal), medan de uppgick till 974 vid utgången av år 2003.

Den tendens till förlängda handläggningstider som har kunnat konstateras de senaste åren vände under år 2004. För begäran om förhandsavgöranden uppgick handläggningstiden till ungefär 23 månader, medan den år 2003 uppgick till omkring 25 månader. Vad beträffar direkt talan har handläggningstiden minskat från 25 månader år 2003 till 20 månader år 2004. Den genomsnittliga handläggningstiden för överklaganden uppgick till 21 månader (mot 28 månader år 2003).

Precis som under det föregående året utnyttjade domstolen under år 2004 på olika sätt de skilda medel som står till dess förfogande för att påskynda handläggningen av vissa

mål (förtursmål, skyndsam handläggning, förenklat förfarande och möjlighet att avgöra mål utan förslag till avgörande av generaladvokaten). Domstolen använde sig för tredje gången av förfarandet för skyndsam handläggning som föreskrivs i artiklarna 62a och 104a i rättegångsreglerna, denna gång inom ramen för en direkt talan (dom av den 13 juli 2004 i mål C-27/04, *kommissionen mot rådet*, REG 2004, s. I-6649, se avsnitt 3.11). Eftersom den skyndsamma handläggningen innebär att man kan bortse från vissa skeden i handläggningen, kunde dom i målet meddelas inom sex månader från det att det anhängiggjorts. I tolv andra mål begärdes det att skyndsam handläggning skulle användas, men det villkor avseende målets särskilt brådskande art som uppställs i rättegångsreglerna var inte uppfyllt. I enlighet med nya rutiner bifalls eller ogillas en begäran om skyndsam handläggning genom ett motiverat beslut av domstolens ordförande.

Vidare använde sig domstolen regelmässigt av det förenklade förfarande som föreskrivs i artikel 104.3 i rättegångsreglerna för att besvara vissa frågor som ställts i begäran om förhandsavgöranden. Tjugotvå beslut meddelades med stöd av denna bestämmelse.

Domstolen använde sig dessutom frekvent av den möjlighet som ges i artikel 20 i domstolsstadgan, att avgöra mål utan förslag till avgörande av generaladvokaten när målet inte omfattar någon ny rättsfråga. Omkring 30 procent av de domar som meddelades under år 2004 meddelades utan förslag till avgörande.

Vad gäller fördelningen av mål mellan domstolens olika sammansättningar kan noteras att nästan 12 procent av de mål som avgjordes under år 2004 avgjordes av domstolen i plenum (plenum, stor avdelning, tidigare plenumformationer), 54 procent av avdelningar med fem domare och 34 procent av avdelningar med tre domare. Tendensen att avgöra mål på avdelningar med fem domare ökar (50 procent av avgjorda mål år 2002). Avdelningarna med fem domare håller således på att bli den vanliga sammansättningen vid handläggning av de mål som anhängiggörs vid domstolen. Den klara ökningen av mål som handläggs på avdelningar med tre domare bör även påpekas (20 procent av avgjorda mål år 2003).

För ytterligare upplysningar angående statistiska uppgifter för rättsåret 2004, se kapitel IV i denna rapport.

3. Det är emellertid främst domstolens rättsskipande verksamhet som denna rapport skall handla om. I detta avsnitt redovisas de huvudsakliga utvecklingstendenserna i rättspraxis fördelade på ämnesområde enligt följande:

Institutionell rätt (avsnitt 3.1). Europeiskt medborgarskap (avsnitt 3.2). Fri rörlighet för varor (avsnitt 3.3). Fri rörlighet för arbetstagare (avsnitt 3.4). Fri rörlighet för tjänster (avsnitt 3.5). Fri rörlighet för kapital (avsnitt 3.6). Konkurrensregler (avsnitt 3.7). Varumärkesrätt (avsnitt 3.8). Tillnärmning av lagstiftning (avsnitt 3.9). Socialrätt (avsnitt 3.10). Ekonomisk och monetär politik (avsnitt 3.11).

I detta urval återfinns endast 34 av de 603 domar och beslut som domstolen avkunnat under år 2004. De presenteras emellertid på ett mer ingående sätt än i de tidigare upplagorna av domstolens årsrapport. Urvalet omfattar givetvis domarna i de mest betydelsefulla målen, i vilka generaladvokaten har upprättat ett förslag till avgörande,

och det är endast av praktiska skäl hänförliga till omfattningen av denna rapport som dessa förslag, som emellertid är väsentliga för att förstå de avgörande frågorna i ett mål, inte tas upp här. Det är möjligt att på samtliga officiella EU-språk ta del av den fullständiga texten till samtliga domstolens domar, yttranden och beslut som publicerats i rättsfallssamlingen samt generaladvokaternas förslag till avgöranden på domstolens hemsida (www.curia.eu.int) och på Europasiten (www.europa.eu.int/eur-lex). För att undvika förväxlingar och underlätta läsningen görs hänvisningar, när inget annat anges, till artikelnumreringen i Fördraget om Europeiska unionen och i EG-fördraget i dess lydelse enligt Amsterdamfördraget.

3.1. Bland de mål som har en **konstitutionell** eller **institutionell** räckvidd skall fyra mål nämnas, ett som rör gemenskapens ingående av internationella överenskommelser med tredje stater och tre som rör medlemsstaternas myndigheters tillämpning av och respekt för gemenskapsrätten. I dom av den 23 mars 2004 i mål C-233/02, *Frankrike mot kommissionen* (REG 2004, s. I-2759), ogillade domstolen den talan om ogiltigförklaring som väckts av Frankrike mot den rättsakt genom vilken kommissionen ingått en överenskommelse med Förenta staterna angående riktlinjer för att förbättra samarbetet i lagstiftningsfrågor mellan de två parterna och för att främja öppenhet i förhållande till tredje parter vid antagandet av teknisk lagstiftning avseende varor som omfattas av överenskommelsen WTO/TBT (WTO-avtalet om tekniska hinder för handel med varor).

Enligt den franska regeringens huvudargument hade kommissionen, i form av riktlinjer, ingått ett folkrättsligt bindande avtal trots att rådet normalt har exklusiv behörighet att ingå sådana rättsakter med stöd av artikel 300 i EG-fördraget.

Kommissionen ansåg däremot att riktlinjerna saknade bindande verkan och att denna enda omständighet var tillräcklig för att den skulle vara behörig att anta dem.

Domstolens bedömning var nyanserad. Den förkastade den franska regeringens argument utan att för den skull ge kommissionen helt rätt. Den omständigheten att en rättsakt, som de aktuella riktlinjerna, inte har bindande verkan räcker inte för att tilldela kommissionen behörighet att anta en sådan rättsakt. Domstolen preciserade att det för "fastställandet av villkor för antagandet av en sådan rättsakt krävs, eftersom det i förevarande fall rör sig om en rättsakt som är avsedd att minska risken för spänningar på grund av förekomsten av tekniska hinder för handel med varor, att hänsyn tas till fördelningen av behörighet och jämvikten mellan institutionerna som föreskrivs i fördraget på området för den gemensamma handelspolitiken" (punkt 40).

Avsaknaden av bindande verkan är således inte det enda kriteriet som skall vara uppfyllt för att kommissionen skall kunna anta sådana rättsakter som riktlinjerna. Hänsyn måste även tas till den fördelning av behörighet och den jämvikt mellan institutionerna som föreskrivs i fördraget på det berörda området. Domstolen preciserade därefter att det är parternas avsikt som är det "avgörande kriteriet vid fastställandet av huruvida riktlinjerna är bindande" (punkt 42). Efter en granskning av ordalydelsen drog domstolen slutsatsen att det i detta fall tydligt framgick att riktlinjerna saknade bindande verkan och således, logiskt sett, inte omfattades av artikel 300 i EG-fördraget.

Det var således genom en analys *in concreto*, det vill säga genom en bedömning av rättsakten i dess sammanhang, som domstolen kunde fastställa vilken institution som var behörig att ingå avtalet i fråga.

I mål C-453/00, *Kühne och Heitz* (dom av den 13 januari 2004, REG 2004, s. I-837), frågade College van Beroep voor het bedrijfsleven (Nederländerna) domstolen, inom ramen för en tvist angående tullklassificering av fjäderfäkött samt fastställande av det exportbidrag som exportören hade rätt till, huruvida gemenskapsrätten, och i synnerhet principen om lojalitet inom gemenskapen i artikel 10 EG, innebär att ett förvaltningsorgan är skyldigt att ändra ett beslut som har blivit definitivt för att gemenskapsrätten, vilken skall tolkas mot bakgrund av ett senare förhandsavgörande, skall garanteras full verkan.

Under perioden från december 1986 till december 1987 exporterade bolaget Kühne & Heitz, Nederländerna, en viss mängd fjäderfä i delar till tredje land och inlämnade flera deklarationer till de nederländska tullmyndigheterna för att erhålla exportbidrag för dessa partier fjäderfä. I deklarationerna angavs dessa varor tillhöra ett visst undernummer i gemensamma tulltaxan. På grundval av dessa deklarationer beviljade Productschap exportbidrag som motsvarade detta undernummer och utbetalade motsvarande belopp.

Efter att ha kontrollerat de exporterade varornas art omklassificerade Produktschap varorna till ett annat undernummer i tulltaxan och krävde, till följd av omklassificeringen, att exportbolaget skulle återbetala ett visst belopp. Sedan bolagets begäran om omprövning av beslutet hade avslagits, väckte det talan mot beslutet inför College van Beroep voor het bedrijfsleven. Denna domstol ogillade talan år 1991, utan att den ansåg det nödvändigt att begära ett förhandsavgörande av domstolen, med motiveringen att varorna inte omfattades av begreppet "klubbor" i den mening som avsågs i det undernummer som angetts på exportörens deklaration.

Exportören begärde, med stöd av en senare dom meddelad av domstolen, enligt vilken de nederländska myndigheternas slutsats underkändes (dom av den 5 oktober 1994 i mål C-151/93, *Voogd Vleesimport en -export*, REG 1994, s. I-4915), utbetalning av de exportbidrag som bolaget förvägrats. Den domstol vid vilken talan väcktes mot det avslagsbeslut som åter fattades av myndigheten ställde ovan angivna fråga till domstolen.

Domstolen inledde med att erinra om att en gemenskapsrättslig bestämmelse som tolkats med anledning av en begäran om förhandsavgörande, med beaktande av att samtliga myndigheter i medlemsstaterna är skyldiga att säkerställa att gemenskapsrätten efterlevs och att domar i mål om begäran om förhandsavgöranden har retroaktiv verkan, skall tillämpas av samtliga myndigheter i staten inom ramen för deras behörighet, även på rättsliga förhållanden som uppstått och bildats innan domstolen meddelade sin dom i målet om förhandsavgörande.

Vid bedömningen av frågan huruvida denna skyldighet måste iaktas även i det fall då det nationella förvaltningsbeslutet blivit definitivt innan begäran om omprövning av beslutet med hänvisning till en dom som domstolen meddelat i ett mål om förhandsavgörande gjordes, är det enligt domstolen viktigt att beakta kravet på rättssäkerhet, som hör till de allmänna gemenskapsrättsliga principerna. I förevarande fall lyckades domstolen förlika de två tvingande krav den erinrat om genom att konstatera, för det första, att ett förvaltningsorgan enligt nederländsk rätt har möjlighet att ändra ett definitivt förvaltningsbeslut, för det andra, att beslutet blir definitivt först till följd av en dom från en nationell domstol mot vars avgöranden talan inte kan väckas, för det tredje, att denna dom grundades på en tolkning

av gemenskapsrätten som, med hänsyn till en senare dom från domstolen, var felaktig och gjordes utan att domstolen erhållit en begäran om förhandsavgörande i enlighet med föreskrifterna i artikel 234 tredje stycket EG och, slutligen, att den berörda parten vände sig till förvaltningsorganet så snart han fått kännedom om denna rättspraxis.

Efter att på detta sätt ha redogjort för omständigheterna i detta mål fastställde domstolen att ett förvaltningsorgan, som mottagit en sådan begäran, under sådana omständigheter, i enlighet med samarbetsskyldigheten i artikel 10 EG, är skyldigt att ompröva det aktuella definitiva förvaltningsbeslutet för att beakta den tolkning av den relevanta gemenskapsrättsliga bestämmelsen som domstolen gjort under tiden.

I mål C-239/03, *kommissionen mot Republiken Frankrike* (dom av den 7 oktober 2004, REG 2004, s. I-0000), gjordes gällande att Frankrike inte vidtagit alla "lämpliga åtgärder" för att förhindra, minska och bekämpa kraftig och långvarig förorening av Étang de Berre" (punkt 18).

Det var den stora försämringen av vattenmiljön i denna vattensamling, till största delen orsakad av utsläpp från ett vattenkraftverk, som föranledde kommissionen att väcka talan vid domstolen om åsidosättande av Barcelonakonventionen av den 16 februari 1976 och Atenprotokollet av den 17 maj 1980 om skydd av Medelhavet mot förorening.

Domstolen måste först pröva sin egen behörighet. Den erinrade, i förlängningen av den rättspraxis som följer av domen av den 30 september 1987 i mål 12/86, *Demirel* (REG 1987, s. 3719), om att "blandade avtal som ingås av gemenskapen, dennas medlemsstater och tredje land [har] samma ställning i gemenskapens rättsordning som de rena gemenskapsavtalen i fråga om bestämmelser som omfattas av gemenskapens behörighet. ... [G]enom att säkerställa att de åtaganden som följer av ett avtal som ingåtts av gemenskapsinstitutionerna iakttas, fullgör [medlemsstaterna] en skyldighet som de inom gemenskapens rättsordning har gentemot gemenskapen, vilken har åtagit sig ansvaret för att avtalet fullgörs på vederbörligt sätt" (punkterna 25 och 26). Med tillämpning av detta resonemang i förevarande fall påpekade domstolen att dessa blandade avtal avser ett område som i stor utsträckning omfattas av gemenskapsrätten, nämligen miljöskyddet. Fullgörandet av sådana avtal skall därför ske inom gemenskapens ram. Det saknar betydelse att det inte finns någon särskild gemenskapslagstiftning på det område som talan avser. Efter detta resonemang fastställde domstolen att den var behörig att bedöma tillämpningen av dessa internationella avtal.

Domstolen fortsatte med sin prövning i sak. Efter att ha analyserat de aktuella avtalens ordalydelse påpekade domstolen att det är "[e]n särskilt sträng förpliktelse [som] åvilar ... de avtalsslutande parterna", nämligen att "strängt begränsa" förorening genom utsläpp från landbaserade källor i området genom "lämpliga åtgärder" (punkt 50). Förekomsten av andra föroreningskällor, såsom industrialiseringen av vattensamlingens stränder eller befolkningsutvecklingen i angränsande kommuner, medför inte att det kan ifrågasättas att det sker en förorening från landbaserade källor som härrör från verksamheten i kraftverket. Härfter återstod för domstolen att pröva huruvida de franska myndigheternas åtgärder hade varit lämpliga med hänsyn till deras skyldighet enligt gemenskapsrätten att begränsa föroreningen från landbaserade källor.

I samband med denna prövning påpekade domstolen att kraftverket släppt ut alltför stora mängder sötvatten och slam och att detta skett trots de åtgärder som vidtagits av

myndigheterna för att minska utsläppen. Den skadliga inverkan av dessa utsläpp var dessutom välkänd, och denna omständighet i sig utvisade att de åtgärder som myndigheterna vidtagit varit otillräckliga. Domstolen ansåg således, efter denna ingående analys, att myndigheterna inte vidtagit lämpliga åtgärder och fastställde att Frankrike gjort sig skyldigt till fördragsbrott.

Mål C-60/02, X (dom av den 7 januari 2004, REG 2004, s. I-651), rörde frågan om den nationella domstolens utdömande av påföljder för överträdelse av gemenskapsrätten. I november år 2000 begärde bolaget Rolex, som är innehavare av flera varumärken avseende klockor, att en förundersökning skulle inledas mot X i Österrike, eftersom det upptäckts att okända gärningsmän försökt transitera ett parti förfalskade klockor från Italien till Polen och därigenom gjort intrång på bolagets varumärkesrätt. Rolex begärde att varorna skulle beslagtas och förstöras när förfarandet avslutats. I juli 2001 begärde även bolagen Tommy Hilfiger, Gucci och Gap att förundersökningar skulle inledas med avseende på kopior med ursprung i Kina och avsedda att införas till Slovakien. Den österrikiska domstolen stod inför problemet att det enligt österrikisk strafflagstiftning krävs att det påtalade beteendet utgör ett brott för att en förundersökning skall kunna inledas. Enligt den österrikiska domstolen är det emellertid enligt den nationella varumärkeslagstiftningen uteslutande import och export av en förfalskad produkt som utgör ett brott, och inte endast transit genom det nationella territoriet. Den nationella domstolen ställde därför en fråga till domstolen om denna lags förenlighet med förordning nr 3295/94,¹ vilken enligt den nationella domstolen även skall tillämpas när varor enbart transiteras.

Domstolen bekräftade inledningsvis uppfattningen, att förordningen även skall tillämpas på varor som, när de befinner sig under transit mellan två tredje länder, provisoriskt kvarhålls i en medlemsstat av tullmyndigheterna i den staten. Den preciserade dessutom att det vid tolkningen av förordningens tillämpningsområde saknar betydelse inom vilket slags nationellt förfarande (tvistemål, brottmål eller administrativt förfarande) som tolkningen är aktuell. I övrigt konstaterade domstolen att tolkningen av den österrikiska lagen om varumärkesskydd inte var enhällig. Den österrikiska regeringen och målsägandebolagen bestred den tolkning som gjordes av den nationella domstolen. De ansåg att även enbart transit utgör ett brott enligt österrikisk lagstiftning. Detta rör, enligt domstolen, tolkningen av nationell rätt, vilket det inte ankommer på domstolen att uttala sig om, utan på den nationella domstolen. Om den nationella domstolen skulle konstatera att det verkligen förhåller sig så att det i bestämmelserna i nationell rätt, i motsats till i förordningen, inte föreskrivs någon påföljd för enbart transit, är den skyldig att tolka den nationella rätten med beaktande av de gränser som följer av gemenskapsrätten så att det resultat som avses med gemenskapsbestämmelsen uppnås och att, i förekommande fall, på transit av varumärkesförfalskade varor tillämpa de civilrättsliga sanktioner som föreskrivs i nationell rätt för andra brott, såvitt dessa är effektiva, väl avvägda och avskräckande. Domstolen påpekade emellertid att tillämpningen av denna princip om konform tolkning när det gäller straffrätten gav upphov till ett särskilt problem. Denna princip begränsas nämligen av de allmänna rättsprinciperna. Domstolens rättspraxis

¹ Rådets förordning (EG) nr 3295/94 av den 22 december 1994 om fastställande av vissa åtgärder avseende införsel till gemenskapen samt export och återexport från gemenskapen av varor som gör intrång i viss immateriell äganderätt (EGT L 341, s. 8; svensk specialutgåva, område 2, volym 16, s. 77), i dess lydelse enligt rådets förordning (EG) nr 241/1999 av den 25 januari 1999 (EGT L 27, s. 1).

beträffande direktiv, enligt vilken dessa inte i sig och utan hänsyn till en medlemsstats nationella lagstiftning som antagits för deras genomförande kan utgöra grundval för straffrättsligt ansvar eller en skärpning av det straffrättsliga ansvaret för dem som bryter mot deras bestämmelser, måste överföras särskilt till förordning nr 3295/94 som ger medlemsstaterna befogenhet att föreskriva påföljder för överträdelser. Mot bakgrund av detta fann domstolen att det, för det fall den nationella domstolen skulle komma fram till att det enligt österrikisk rätt inte är förbjudet att enbart transitera varumärkesförfalskade varor, enligt förbudet mot retroaktiv bestraffning, som är en allmän gemenskapsrättslig princip, är förbjudet att ådöma en straffrättslig påföljd för sådant agerande, även om den nationella bestämmelsen strider mot gemenskapsrätten.

3.2. Två mål har särskilt rört det **europiska medborgarskapet** och konsekvenserna av detta.

I mål C-224/02, *Pusa* (dom av den 29 april 2004, REG 2004, s. I-5763), framställde Korkein oikeus en begäran om förhandsavgörande angående tolkningen av artikel 18 EG. Frågan uppkom i en tvist mellan Heikki Antero Pusa, en finsk medborgare som uppbar invaliditetspension i Finland, och hans försäkringsbolag, ett ömsesidigt försäkringsbolag för kooperativa banker, angående fastställelse av det belopp som får mätas ut till förmån för den senare av den pension som Heikki Antero Pusa uppbar i Finland, för att säkerställa återbetalning av en skuld som den senare ådragit sig. I den finska utsökningslagen föreskrivs nämligen att en del av lönen skall undantas från utmätning. Det belopp som skall undantas från utmätning beräknas på det belopp som återstår, då lagstadgad innehållning för förskottsuppbörd av skatt i Finland blivit verkställd. Det som vållade problem i detta fall var att den berörde var bosatt i Spanien och skattskyldig där och därmed, i enlighet med bestämmelserna i dubbelbeskattningsavtalet, inte källskattskyldig i Finland. Den utmätningbara delen av hans pension hade därför beräknats på pensionens bruttobelopp, vilket belopp nödvändigtvis var högre än om han hade fortsatt att vara bosatt i Finland.

Den finska högsta domstolen begärde i huvudsak att domstolen skulle klargöra huruvida en sådan situation var förenlig med bland annat den fria rörligheten och den rätt att uppehålla sig inom medlemsstaternas territorium som unionsmedborgarna garanteras enligt EG-fördraget.

Domstolen erinrade om att ställningen som unionsmedborgare är avsedd att vara den grundläggande ställningen för medlemsstaternas medborgare och att en unionsmedborgare har rätt att i samtliga medlemsstater få samma behandling i rättsligt hänseende som de medborgare i dessa medlemsstater som befinner sig i en motsvarande situation. Mot bakgrund av detta ansåg domstolen att om den finska utsökningslagen skall tolkas så att det inte på något sätt är möjligt att beakta den skatt som den berörde har erlagt i Spanien, medför den skillnad i behandling som således föreligger, med säkerhet och oundvikligen, en nackdel för den senare på grund av att han har utövat sin rätt att fritt röra sig och uppehålla sig i medlemsstaterna, såsom han har rätt till i enlighet med artikel 18 EG. Domstolen ansåg vidare att åtgärden att helt utesluta att den skatt som skall betalas i hemviststaten när denna har blivit verkställbar och i motsvarande omfattning påverkar den faktiska nivån på de tillgångar som gäldenären förfogar över, inte kan grundas på de legitima syftena att tillvarata borgenärernas rätt till betalning av sin fordran och att säkerställa gäldenärens rätt att förfoga över en sådan minimiinkomst som avses i en sådan lag.

Det är på grund av detta som domstolen, som svar på den tolkningsfråga den finska högsta domstolen hade ställt, fastställde att "[g]emenskapsrätten [i princip utgör] hinder för en medlemsstats lagstiftning enligt vilken den utmättningsbara delen av en pension som regelbundet utbetalas i denna medlemsstat till en gäldenär fastställs genom att avdrag från pensionen görs för den källskatt på inkomst som innehålls i sagda medlemsstat, medan den skatt som en person som uppbär en sådan pension i efterskott är skyldig att erlägga i sin hemviststat inte alls beaktas vid beräkningen av den utmättningsbara delen av denna pension" (punkt 48). Domstolen ansåg emellertid att "[g]emenskapsrätten [däremot inte utgör] hinder för en sådan nationell lagstiftning om det i denna föreskrivs att en sådan skatt skall beaktas, även om det för att skatten skall beaktas krävs att gäldenären visar att han faktiskt i hemviststaten har erlagt, eller är skyldig att inom en bestämd tidsfrist erlägga, ett exakt belopp som avser inkomstskatt". Domstolen preciserade att så endast är fallet "för det första om det tydligt framgår av sagda lagstiftning att den berörda gäldenären har rätt att få skatten beaktad, för det andra om förfarandet för att beakta denna skatt är sådant att den berörda personens rätt att på en årlig basis erhålla en justering av den utmättningsbara delen av sin pension i samma omfattning som om en sådan skatt hade innehållits som källskatt i den medlemsstat som har utfärdat lagstiftningen säkerställs och, för det tredje, om sagda förfarande inte gör det omöjligt eller orimligt svårt att utöva denna rätt" (punkt 48).

I mål C-200/02, *Zhu och Chen* (dom av den 19 oktober 2004, REG 2004, s. I-0000), kom den önskan makarna Chen, kinesiska medborgare och föräldrar till ett första barn fött i Kina, hade att skaffa ett andra barn i konflikt med den politik för födelsekontroll, den så kallade "enbarnspolitiken", som fördes i Folkrepubliken Kina. De bestämde därför att maken skulle föda barnet utomlands. Paret's andra barn föddes således i september 2000 i Belfast, Nordirland. Valet av denna födelseplats var inte en slump. Enligt irländsk rätt förvärfvar nämligen var och en som föds inom ön Irlands territorium (även utanför Republiken Irlands politiska gränser) irländskt medborgarskap. Barnet förvärvade således denna nationalitet. Barnet förvärvade däremot inte brittiskt medborgarskap, eftersom det inte uppfyllde kraven för detta enligt tillämplig lagstiftning i Förenade kungariket. Efter födelsen bosatte sig Man Chen med sitt barn i Cardiff, Wales, och ansökte där om permanent uppehållstillstånd för båda, men hennes ansökan avslogs. Den domstol till vilken beslutet överklagades ställde en fråga till domstolen angående huruvida detta avslagsbeslut var lagligt, och påpekade att modern och barnet var ekonomiskt oberoende, att de inte var beroende av offentliga medel och att det inte heller var sannolikt att de skulle bli beroende av sådana och slutligen att de hade en sjukförsäkring.

Det förhållande att omständigheterna i målet rör ett barn i späda ålder möjliggjorde för domstolen att göra ett första uttalande. Innehavet av rättigheter enligt fördraget och sekundärrätten i fråga om fri rörlighet för personer är inte villkorat av att personen i fråga uppnått den ålder som krävs för att hon själv skall kunna utöva dessa rättigheter. Själva åtnjutandet av dessa rättigheter är inte heller underkastat ett krav på en minimiålder.

Domstolen erinrade, vad beträffar barnets uppehållsrätt, om den direkta effekten av artikel 18 EG. Barnet har, redan på grund av att det är medborgare i en medlemsstat och därmed även unionsmedborgare, rätt att åberopa den uppehållsrätt som garanteras i denna bestämmelse. Det är emellertid nödvändigt att ta hänsyn till de begränsningar och

villkor som gäller för denna rättighet, särskilt artikel 1.1 i direktiv 90/364,² enligt vilken medlemsstaterna har rätt att fordra att de berörda omfattas av en sjukförsäkring och att de har tillräckliga tillgångar. Domstolen konstaterade att så var fallet i förevarande mål. Den preciserade dessutom att det saknade betydelse att barnets tillräckliga tillgångar tillhandahölls av dess moder, och att det inte självt hade några tillgångar. Man kan, enligt domstolen, inte till villkoret om tillräckliga tillgångar lägga ett villkor om tillgångarnas ursprung. Vad beträffar det förhållandet att Man Chen begett sig till Irland i det enda syftet att hennes barn skulle förvärva medborgarskap i en medlemsstat, för att både barnet och hon själv därefter skulle kunna beviljas uppehållstillstånd i Förenade kungariket, erinrade domstolen om att fastställandet av de kriterier som skall gälla för förvärv och förlust av medborgarskap hör till varje medlemsstats behörighet. En medlemsstat har inte rätt att inskränka verkningarna av att en person har erhållit medborgarskap i en annan medlemsstat, genom att ställa ytterligare villkor för att detta medborgarskap skall erkännas när det gäller utövandet av de grundläggande friheter som föreskrivs i fördraget.

Vad beträffar moderns uppehållsrätt påpekade domstolen att det i direktiv 90/364 föreskrivs en uppehållsrätt för släktingar i föregående led till innehavaren av uppehållstillståndet, som är beroende av denne för sin försörjning, vilket innebär att familjemedlemmens materiella tillgångar garanteras av innehavaren av uppehållstillståndet. Domstolen konstaterade att det i detta mål var precis den omvända situationen som gällde. Man Chen kunde således inte anses vara en släkting i föregående led som var "beroende" av sitt barn "för sin försörjning". Om ett barn har rätt till uppehållstillstånd enligt artikel 18 EG och direktiv 90/364, kan man däremot inte förvägra den förälder som har den faktiska vårdnaden om barnet att uppehålla sig med sitt barn i värdmedlemsstaten, eftersom det skulle innebära att barnets uppehållstillstånd blev helt verkningslöst.

3.3. Inom området för **fri rörlighet för varor** har domstolen bland annat haft tillfälle att pröva nationell lagstiftning om sammansättning av livsmedel och om livsmedelstillskott samt lagstiftning om förpackningar för drycker.

I dom av den 5 februari 2004 i mål C-95/01, *Greenham och Abel* (REG 2004, s. I-1333), uttalade sig domstolen angående frågan huruvida en medlemsstat, såvida inte förhandstillstånd beviljats, kan förbjuda saluföring inom sitt territorium av livsmedel som lagligen tillverkats och saluförts i en annan medlemsstat, med motiveringen att dessa livsmedel tillförts andra näringsämnen än dem som enligt nationell lagstiftning får tillföras livsmedel avsedda för mänsklig konsumtion, till exempel vitaminer i större doser än vad som är rekommenderat dagligt intag eller som överskrider de säkerhetsnivåer som har fastställts av nationella myndigheter. Frågan hade ställts i en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 234 EG från Tribunal de grande instance de Paris (Frankrike), vid vilken brottmålsförfaranden inletts mot företagsledare i ett bolag som distribuerar livsmedel.

Domstolen konstaterade att en sådan nationell lagstiftning som den som var aktuell i målet vid den nationella domstolen visserligen utgjorde en åtgärd med verkan motsvarande kvantitativa importrestriktioner, men att den kunde vara motiverad enligt

² Rådets direktiv 90/364/CEE av den 28 juni 1990 om rätt till bosättning (EGT L 180, s. 26; svensk specialutgåva, område 6, volym 3, s. 58).

artikel 30 EG, under förutsättning att vissa krav var uppfyllda. En sådan lagstiftning skall nämligen för det första innehålla föreskrifter om ett förfarande som möjliggör för de ekonomiska aktörerna att få ett näringsämne registrerat på den nationella förteckningen över tillåtna ämnen. Detta förfarande skall vara lättillgängligt, kunna avslutas inom rimlig tid och, i förekommande fall skall talan kunna väckas mot ett avslagsbeslut. En ansökan om registrering av ett näringsämne på den nationella förteckningen över tillåtna ämnen skall för det andra avslås av de behöriga nationella myndigheterna endast om ämnet medför en verklig risk för folkhälsan. Domstolen preciserade att risken för folkhälsan skall utvärderas utifrån de mest tillförlitliga vetenskapliga uppgifter som finns tillgängliga och de senaste resultaten av den internationella forskningen. Domstolen erinrade slutligen om att en sådan lagstiftning, som utgör ett undantag till den fria rörligheten för varor inom gemenskapen, skall begränsas till vad som verkligen är nödvändigt för att garantera skyddet för folkhälsan och vara proportionerlig i förhållande till det eftersträfvade syftet.

I en dom som meddelades samma dag i mål C-24/00, *kommissionen mot Frankrike* (REG 2004, s. I-1277), fastställde domstolen att Frankrike hade underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt artikel 28 EG, just på grund av att denna stat varken hade föreskrivit något förfarande för registrering i förteckningen över tillåtna näringsämnen som var lättillgängligt, öppet för insyn och kunde avslutas inom rimlig tid, eller grundat sin motivering att vägra registrering på en grundlig utvärdering av den verkliga risken för folkhälsan.

I mål C-387/99, *kommissionen mot Tyskland* (dom av den 29 april 2004, REG 2004, s. I-3751), och i mål C-150/00, *kommissionen mot Österrike* (dom av den 29 april 2004, REG 2004, s. I-3887), väckte kommissionen talan om fördragsbrott mot dessa stater vid domstolen för åsidosättande av principen om fri rörlighet för varor enligt artikel 28 EG på grund av att den i flera klagomål uppmärksammats på den administrativa praxis i Tyskland och Österrike som bestod i att vissa vitamin- eller mineralpreparat, som lagligt salufördes som kosttillskott i den medlemsstat de importerats från, automatiskt klassificerades såsom läkemedel när de innehöll mer än den dagliga dosen av dessa ämnen (mål C-150/00) eller innehöll tre gånger mer än denna dos (mål C-387/99).

Till stöd för sin talan i dessa mål gjorde kommissionen i huvudsak gällande att det, i varje enskilt fall och med hänsyn till de farmakologiska egenskaper som ett vitamin eller ett mineral har enligt aktuella vetenskapliga rön, skall avgöras huruvida ett vitamin eller ett mineral är ett läkemedel. Ett vitamins eller ett minerals skadlighetsgrad varierar nämligen. Att tillämpa samma allmänna och abstrakta tillvägagångssätt för alla dessa ämnen går således utöver vad som är nödvändigt för att säkerställa skyddet för hälsan enligt artikel 30 EG. Ett sådant tillvägagångssätt är därför inte proportionerligt. Det hinder för den fria rörligheten för varor som ifrågasatt praxis medför är således inte motiverat, även om det har ett legitimt syfte.

Domstolen bekräftade kommissionens bedömning och konstaterade att de nationella myndigheterna, för att avgöra huruvida vitamin- eller mineralpreparat skall betecknas som läkemedel i den mening som avses i direktiv 65/65 om farmaceutiska specialiteter, under domstolskontroll i varje enskilt fall skall göra ett ställningstagande utifrån en samlad bedömning av preparatens egenskaper. Bland dessa egenskaper ingår bland annat preparatens sammansättning, deras farmakologiska egenskaper, deras användningssätt, hur spridda de är, konsumenternas kännedom om preparaten och de

risker som användning av preparaten kan medföra. Domstolen påpekade att en klassificering av ett vitamin- eller mineralpreparat såsom läkemedel som grundas enbart på den rekommenderade dagliga dosen av det näringsämne som preparatet innehåller inte fullt ut uppfyller kravet på en klassificering utifrån varje preparats farmaceutiska egenskaper. Även om den vitamin- eller mineralkoncentration över vilken ett preparat klassificeras som läkemedel alltså varierar beroende på det aktuella vitaminet eller det aktuella mineralet, följer det inte nödvändigtvis härav att alla preparat som innehåller mer än den rekommenderade dagliga dosen av ett av dessa ämnen – eller mer än tre gånger denna dos – omfattas av definitionen av läkemedel i den mening som avses i direktiv 65/65.³

Domstolen fortsatte med att konstatera att ifrågasatt praxis under sådana förhållanden skapar hinder för handeln, eftersom sådana preparat som lagligen saluförs eller tillverkas i andra medlemsstater såsom kosttillskott endast kan saluföras i Tyskland och Österrike efter det att de har genomgått det förfarande för godkännande för försäljning som gäller för läkemedel. Detta hinder kan emellertid inte vara motiverat på grundval av artikel 30 EG. Visserligen har medlemsstaterna enligt denna bestämmelse ett visst utrymme för skönsmässig bedömning med avseende på skyddet av folkhälsan, men det krävs att de åtgärder som vidtas skall vara proportionerliga i förhållande till det eftersträfvade syftet, och att detta inte skulle ha kunnat uppnås genom åtgärder med mindre restriktiv verkan på handeln inom gemenskapen. Domstolen påpekade i detta avseende att den systematiska karaktären av ifrågasatt praxis inte gjorde det möjligt att identifiera och utvärdera en reell risk för folkhälsan, vilket skulle kräva en fördjupad utvärdering från fall till fall av de verkningar som tillsatser av de aktuella vitaminerna och mineralerna kan ha. Således skall ett preparat vars saluförande inte innebär någon reell risk för folkhälsan också godkännas för försäljning som läkemedel. Mot bakgrund av detta fastställde domstolen att Tyskland och Österrike underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt artikel 28 EG.

Domstolen har i två olika domar, nämligen i dom av den 14 december 2004 i mål C-463/01, *kommissionen mot Tyskland* (REG 2004, s. I-0000), och i dom av den 14 december 2004 i mål C-309/02, *Radlberger Getränke och S. Spitz* (REG 2004, s. I-0000), uttalat sig om förenligheten med gemenskapsrätten av åtgärder som vidtagits i Tyskland för att komma till rätta med det miljöproblem som orsakats av dryckesförpackningar. I denna medlemsstat är producenter och distributörer av drycker i engångsförpackningar i princip skyldiga att ta ut pant och ta emot returförpackningar. De kan emellertid uppfylla sin skyldighet genom att delta i ett integrerat insamlingssystem. De fråntas denna möjlighet om den procentuella andelen drycker som sålts i Tyskland, förpackade i återanvändbara förpackningar, understiger en viss nivå under två på varandra följande år.

I mål C-463/01 är det fråga om en talan om fördragsbrott som kommissionen väckt mot Tyskland. Enligt fördragets väktare utgör den ovannämnda lagstiftningen ett hinder för handeln. Producenter av mineralvatten, vilka alla måste buteljera vid källan enligt ett gemenskapsrättsligt direktiv, åläggs nämligen en särskild börda när de är etablerade i andra medlemsstater.

³ Rådets direktiv 65/65/CEE av den 26 januari 1965 om tillnärmning av bestämmelser som fastställts genom lagar eller andra författningar och som gäller farmaceutiska specialiteter (EGT L 22, s. 369; svensk specialutgåva, område 13, volym 1, s. 67).

Förhandsavgörandet i mål C-309/02 rör samma sakfråga. De österrikiska bolagen Radlberger och Spitz exporterar läskande drycker till Tyskland och är anslutna till ett integrerat avfallsinsamlingssystem, nämligen "Der Grüne Punkt". Dessa två bolag väckte talan vid Verwaltungsgericht Stuttgart och gjorde gällande att det tyska kvotsystem för återanvändbara förpackningar och de skyldigheter som följer härav strider mot direktiv 94/62⁴ och mot de bestämmelser i fördraget som rör fri rörlighet för varor. Den tyska domstolen beslutade att vilandeförklara målet och begära ett förhandsavgörande av domstolen.

Domstolen ansåg att den tyska lagstiftningen, eftersom direktiv 94/62 inte innebär att de nationella systemen för återvinning av förpackningar harmoniserats till fullo, kan bedömas utifrån EG-fördragets bestämmelser om fri rörlighet för varor.

Även om denna nationella lagstiftning tillämpas utan åtskillnad påverkar den saluförandet av drycker producerade i Tyskland och drycker från andra medlemsstater på olika sätt. En övergång från ett integrerat system för insamling av förpackningar till ett system med pant och individuell returnering medför i allmänhet extra kostnader för alla producenter. De producenter som är etablerade utanför Tyskland använder emellertid engångsförpackningar i mycket större omfattning än de tyska producenterna. Dessa åtgärder hindrar därför saluförandet av vatten från andra medlemsstater.

Vad beträffar frågan huruvida bestämmelserna är motiverade med hänsyn till skyddet för miljön fann domstolen att inrättandet av ett system med pant och individuell returnering bidrar till att förbättra återvinningen av förpackningsavfall och till mindre avfall i naturen. Sannolikheten för att systemet kommer att ändras i riktning mot ett tvingande pantsystem bidrar dessutom till en minskning av avfall genom att bolagen ges incitament att använda sig av återanvändbara förpackningar. Den nationella lagstiftningen är således nödvändig för att kunna uppnå det avsedda målet.

Denna lagstiftning, som innebär att genomförandet av ett system med pant och individuell returnering görs beroende av andelen återanvändbara förpackningar, skall likväl vara proportionerlig. Detta är enligt domstolen endast fallet om det föreskrivs en skälig övergångsperiod för att säkerställa att de berörda producenterna och distributörerna faktiskt kan delta i ett funktionsdugligt system.

I domen i mål C-309/02 ansåg domstolen att det ankom på den nationella domstolen att avgöra huruvida detta villkor var uppfyllt.

I domen i mål C-463/01, som rörde mineralvatten som skall buteljeras vid källan, fann domstolen att den nationella lagstiftningen stred mot proportionalitetsprincipen, eftersom den övergångsperiod som myndigheterna beviljade endast var sex månader.

3.4. Inom området för **den fria rörligheten för arbetstagare** bör fyra mål som anhängiggjorts vid domstolen genom begäran om förhandsavgörande nämnas särskilt. Den första begäran framställdes i mål C-138/02, *Collins* (dom av den 23 mars 2004, REG 2004, s. I-2703), inom ramen för en tvist som var föremål för prövning vid en

⁴ Europaparlamentets och rådets direktiv 94/62/EG av den 20 december 1994 om förpackningar och förpackningsavfall (EGT L 365, s. 10; svensk specialutgåva, område 15, volym 13, s. 266).

domstol i Förenade kungariket. I denna medlemsstat ställs som villkor för att en arbetssökande skall beviljas "bidrag till arbetssökande" att denne är stadigvarande bosatt eller kan anses vara arbetstagare i den mening som avses i förordning nr 1612/68⁵ eller har rätt till bosättning i Förenade kungariket enligt direktiv 68/360. Brian Francis Collins, som är född i Förenta staterna, har såväl amerikanskt som irländskt medborgarskap. Efter att han inom ramen för sina universitetsstudier år 1978 tillbringat en termin i Förenade kungariket och därefter, under tio månader åren 1980 och 1981, haft tillfälliga arbeten i barer och inom säljsektorn, återkom han år 1998 för att söka arbete. Han ansökte om bidrag till arbetssökande, vilket avslogs med hänvisning till att han inte kunde anses vara varaktigt bosatt, inte var en arbetstagare i den mening som avses i förordning nr 1612/68 och inte heller, i enlighet med direktiv 68/360,⁶ hade rätt till bosättning i nämnda stat. Tre tolkningsfrågor ställdes till domstolen i detta sammanhang. De två första rörde förordningen respektive direktivet och den tredje, som var allmänt hållen, rörde den eventuella förekomsten av en gemenskapsrättslig bestämmelse eller princip som kunde utgöra stöd för den berördes yrkande.

Domstolen ansåg, vad beträffar egenskapen som arbetstagare i den mening som avses i förordning nr 1612/68, att det, eftersom det gått sjutton år sedan den senaste yrkesverksamheten i denna medlemsstat, inte fanns en tillräckligt klar anknytning till arbetsmarknaden i Förenade kungariket. Brian Francis Collins ställning ansågs därför vara jämförlig med den som varje person som söker en första anställning har. Domstolen erinrade i detta avseende om att man måste skilja mellan personer som söker en anställning i värdmedlemsstaten utan att de tidigare arbetat där och de som redan inträtt på arbetsmarknaden i denna medlemsstat. Medan de förstnämnda endast omfattas av principen om likabehandling med avseende på tillträde till en anställning, kan de sistnämnda på grundval av artikel 7.2 i förordning nr 1612/68 göra gällande en rätt till samma sociala och skattemässiga förmåner som landets egna arbetstagare. Domstolen ansåg i detta fall att den berörde inte var arbetstagare, eftersom denna beteckning endast avser personer som redan har inträtt på arbetsmarknaden. Eftersom begreppet arbetstagare emellertid inte används på ett enhetligt sätt i förordning nr 1612/68, anmodade domstolen den nationella domstolen att pröva huruvida begreppet verkligen skall förstås på detta sätt i lagstiftningen i Förenade kungariket.

Vad beträffar direktiv 68/360 erinrade domstolen först om att medlemsstaternas medborgare i fördraget tillerkänns en rätt att uppehålla sig i andra medlemsstater för att söka anställning. Denna uppehållsrätt kan begränsas i tiden. Den rätt till bosättning i en medlemsstat som avses i direktiv 68/360 är däremot förbehållen medborgare som redan har en anställning i denna medlemsstat. Eftersom så inte är fallet beträffande Brian Francis Collins, kan han inte göra gällande någon rätt enligt detta direktiv.

Domstolen granskade slutligen lagstiftningen i Förenade kungariket med avseende på den grundläggande principen om likabehandling. Medborgare i en medlemsstat som söker arbete i en annan medlemsstat omfattas i detta avseende, enligt domstolen, av

⁵ Rådets förordning (EEG) nr 1612/68 av den 15 oktober 1968 om arbetskraftens fria rörlighet inom gemenskapen (EGT L 257, s. 2; svensk specialutgåva, område 5, volym 1, s. 33).

⁶ Rådets direktiv 68/360/EEG av den 15 oktober 1968 om avskaffande av restriktioner för rörlighet och bosättning inom gemenskapen för medlemsstaternas arbetstagare och deras familjer (EGT L 257, s. 13; svensk specialutgåva, område 5, volym 1, s. 44).

tillämpningsområdet för artikel 48 i fördraget och har följaktligen rätt till likabehandling i enlighet med artikel 48.2. Omfattar denna rätt till likabehandling emellertid även ekonomiska förmåner, som bidraget till arbetssökande? Svaret är mot bakgrund av domstolens rättspraxis, enligt vilken rätten till likabehandling vad gäller sociala och skattemässiga förmåner endast gäller för personer som redan inträtt på arbetsmarknaden, medan övriga endast har rätt till likabehandling med avseende på just tillträdet till arbete, *a priori* nekande. Domstolen fann emellertid att det, med beaktande av inrättandet av unionsmedborgarskapet och den tolkning som gjorts i rättspraxis av unionsmedborgarnas rätt till likabehandling, inte längre är möjligt att utesluta en ekonomisk förmån som är avsedd att underlätta tillträdet till arbete på en medlemsstats arbetsmarknad från tillämpningsområdet för artikel 48.2 i fördraget, i vilken principen om likabehandling kommer till uttryck. I förevarande fall kan villkoret om bosättning i brittisk rätt lättare uppfyllas av de inhemska medborgarna. Villkoret kan endast vara motiverat om det är grundat på objektiva hänsyn som är oberoende av de berörda personernas nationalitet och som står i proportion till det syfte som eftersträvas med de nationella bestämmelserna. Domstolen erinrade om att det är legitimt att den nationella lagstiftaren vill säkerställa att det finns ett faktiskt samband mellan den person som söker bidraget och arbetsmarknaden, bland annat genom att det konstateras att personen i fråga under en rimlig tidsrymd verkligen har sökt arbete. För att vara proportionerligt får ett villkor på en viss tids bosättning som uppställs i detta syfte emellertid inte gå längre än vad som är nödvändigt för att de nationella myndigheterna skall kunna försäkra sig om att den berörda personen verkligen söker arbete.

Det andra målet, mål C-456/02, *Trojani* (dom av den 7 september 2004, REG 2004, s. I-0000), rörde en fransk medborgare, utan tillgångar, som togs emot av ett härbärge tillhörande Frälsningsarmén i Bryssel, där han i utbyte mot husrum och lite fickpengar fick utföra olika sysslor under cirka 30 timmar per vecka enligt ett individuellt återanpassningsprogram. Frågan var huruvida han kunde göra anspråk på en uppehållsrätt i egenskap av arbetstagare, egenföretagare eller person som tillhandahåller eller tar emot tjänster, i den mening som avses i artiklarna 39 EG, 43 EG och 49 EG. För det fall så inte var fallet kunde han då anses ha denna rätt genom direkt tillämpning av artikel 18 EG, redan på grund av sin ställning som unionsmedborgare?

Tribunal de travail de Bruxelles begäran om förhandsavgörande rörde uppehållsrätten, trots att talan väckts vid den nationella domstolen till följd av att Centre public d'aide sociale (CPAS) i Bryssel vägrat bevilja den berörde existensminimumbidrag (minimex).

Domstolen erinrade inledningsvis, vad beträffar uppehållsrätten i egenskap av arbetstagare, om tolkningen i gemenskapsrätten av begreppet arbetstagare. Kännetecknande för ett arbetsförhållande är att en person under en viss tid mot ersättning utför arbete åt en annan person under dennes ledning. Anställningsförhållandets *sui generis*-karaktär enligt nationell rätt, den berördes produktivitetsnivå, varifrån medlen till ersättningen kommer och huruvida lönenivån är låg saknar i detta avseende betydelse. Domstolen påpekade att rekvisiten för ett anställningsförhållande i förevarande fall var uppfyllda, det vill säga att det var fråga om ett lydnadsförhållande och utbetalning av en ersättning. De förmåner i natura och pengar som den berörde erhöll från Frälsningsarmén utgjorde nämligen ett vederlag för de sysslor som denne utförde åt härbärgets under ledning av detta. Det återstod emellertid att avgöra huruvida dessa sysslor kunde anses utgöra ett verkligt och faktiskt arbete. Om det arbete som utförs har

så liten omfattning att det framstår som marginellt och sidoordnat kan den berörde nämligen inte anses vara arbetstagare. Domstolen överlät åt den nationella domstolen att bedöma huruvida arbetet var verkligt och faktiskt, men gav den viss ledning. Det som skall kontrolleras är särskilt om de sysslor som utförs kan anses vara sådana som normalt sett tillhör arbetsmarknaden, med beaktande av den mottagande institutionens ställning och arbetsmetoder, det sociala återanpassningsprogrammets innehåll, vilket slags sysslor det rör sig om och under vilka villkor de utförs.

Domstolen påpekade för övrigt att bestämmelserna om etableringsrätt inte var tillämpliga, eftersom det i förevarande mål fastställts att det rörde sig om avlönat arbete, och inte heller bestämmelserna om frihet att tillhandahålla tjänster, vilka inte gäller för en verksamhet som utövas permanent eller åtminstone utan någon förutsägbar tidsbegränsning.

Domstolen erinrade, vad beträffar en unionsmedborgares uppehållsrätt enligt artikel 18 EG, om denna bestämmelses direkta effekt, men preciserade samtidigt att rätten att göra anspråk på denna rätt inte är ovillkorlig. Den kan bli föremål för begränsningar och villkor, bland annat genom artikel 1 i direktiv 90/364,⁷ i vilken medlemsstaterna ges befogenhet att vägra medborgare i Europeiska unionen rätt till bosättning om de inte förfogar över tillräckliga tillgångar. Dessa begränsningar och villkor skall emellertid tillämpas med iakttagande av gemenskapsrätten, särskilt proportionalitetsprincipen. Domstolen påpekade att det i förevarande fall var bristen på tillgångar som medförde att den berörde ansökte om minimex, vilket innebär att direktiv 90/364 skall tillämpas och att den berörde inte kan göra anspråk på någon rätt med stöd av artikel 18 EG.

Domstolen konstaterade emellertid att den berörde beviljats uppehållstillstånd. Den preciserade därför *ex officio* att den berörde, med avseende på sådant socialt bistånd som minimex, kan åberopa artikel 12 EG och därmed få rätt att behandlas på samma sätt som inhemska medborgare.

Det tredje målet, mål C-386/02, *Baldinger* (dom av den 16 september 2004, REG 2004, s. I-0000), rörde tillämpningen av den österrikiska lagen om ersättning till krigsfångar, som antogs år 2000, i vilken det föreskrivs att en ekonomisk förmån skall utbetalas varje månad till före detta krigsfångar, under förutsättning att sökanden är österrikisk medborgare. I en begäran om förhandsavgörande frågades domstolen huruvida en sådan lagstiftning är förenlig med bestämmelserna om den fria rörligheten för arbetstagare. Den aktuella förmånen nekades i detta fall en före detta österrikisk medborgare, som varit krigsfånge i Sovjetunionen under åren 1945-1947, men som förvärvat svensk nationalitet år 1967 och därigenom förlorat sitt österrikiska medborgarskap.

Domstolen prövade den aktuella lagstiftningen mot bakgrund av i tur och ordning förordning nr 1408/71,⁸ förordning nr 1612/68⁹ och artikel 39.2 EG.

⁷ Rådets direktiv 90/364/EEG av den 28 juni 1990 om rätt till bosättning (EGT L 180, s. 26; svensk specialutgåva, område 6, volym 3, s. 58).

⁸ Rådets förordning (EEG) nr 1408/71 av den 14 juni 1971 om tillämpningen av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen, i dess ändrade och uppdaterade lydelse enligt rådets förordning (EG) nr 118/97 av den 2 december 1996 (EGT L 28, 1997, s. 1).

⁹ Rådets förordning (EEG) nr 1612/68 av den 15 oktober 1968 om arbetskraftens fria rörlighet inom gemenskapen (EGT L 257, s. 2; svensk specialutgåva, område 5, volym 1, s. 33).

Domstolen noterade, vad beträffar förordning nr 1408/71, att denna förordning inte gäller för en sådan förmån, eftersom den omfattas av artikel 4.4 i förordningen, enligt vilken förordningen inte gäller "förmåner till offer för krig eller dess följder". Domstolen konstaterade att den aktuella förmånen beviljas för att uttrycka ett nationellt erkännande för de umbäranden vilka före detta krigsfångar, som visar att de har drabbats av en längre fångenskap, har lidit. Förmånen utbetalas härvid som en motprestation för de tjänster som de berörda har utfört för sitt land.

Domstolen resonerade på samma sätt med avseende på förordning nr 1612/68. En sådan förmån faller utanför förordningens tillämpningsområde, eftersom den inte utgör en av de förmåner som landets arbetstagare huvudsakligen beviljas på grund av deras ställning som arbetstagare eller på grund av deras bosättning inom landets territorium. Förmånen har därför inte de väsentliga egenskaper som sådana "sociala förmåner" har som avses i artikel 7.2 i denna förordning.

Domstolen drog slutligen samma slutsats i fråga om artikel 39.2 EG, som avser anställning, lön och övriga arbets- och anställningsvillkor. Domstolen ansåg att denna bestämmelse inte kan anses omfatta ersättning för de tjänster som medborgarna har utfört för sitt land under krigstid och vars huvudsyfte är att erbjuda dem en förmån för de umbäranden som de har lidit för detta land.

Det fjärde målet, mål C-400/02, *Merida* (dom av den 16 september 2004, REG 2004, s. I-0000), avsåg en tvist inför en tysk domstol. I Tyskland föreskrivs, i det kollektivavtal som gäller för civila arbetstagare vid de utländska militära trupper som är stationerade i Förbundsrepubliken Tyskland, bland annat att den tyska staten skall utbetala ett övergångsstöd till dessa arbetstagare när deras anställningskontrakt har sagts upp. Gerard Merida, en fransk medborgare, arbetade vid de franska trupper som var stationerade i Baden-Baden fram till år 1999, varefter han beviljades detta stöd. Det sätt på vilket stödet beräknades föranledde honom emellertid att väcka talan mot tyska staten. Nämda stöd beräknas nämligen på grundval av lönen, från vilken det görs ett fiktivt avdrag för tysk skatt på inkomst av tjänst, även om lönen, såsom var fallet för Gerard Merida, skall beskattas i bosättningsstaten, i förevarande fall Frankrike, i enlighet med ett dubbelbeskattningsavtal mellan de två länderna. Bundesarbeitsgericht frågade domstolen huruvida det aktuella beräkningssättet var förenligt med artikel 39 EG.

I sitt svar på tolkningsfrågan hänvisade domstolen, förutom till den ovannämnda bestämmelsen i EG-fördraget, till diskrimineringsförbudet i artikel 7.4 i förordning nr 1612/68.¹⁰ Domstolen erinrade först om att en bestämmelse i nationell rätt, såvida den inte är objektivt motiverad och står i proportion till sitt syfte, skall anses vara indirekt diskriminerande om den till sin natur är sådan att det finns risk för att migrerande arbetstagare drabbas i högre grad än inhemska arbetstagare och det följaktligen föreligger en risk för att bestämmelsen särskilt missgynnar migrerande arbetstagare. Domstolen konstaterade därefter att det fiktiva avdraget för tysk skatt på inkomst av tjänst från lönen vid fastställelsen av beräkningsunderlaget för övergångsstödet i detta fall missgynnade migrerande arbetstagare som Gerard Merida. Medan tillämpningen av detta beräkningssätt under det första året efter anställningens upphörande tillförsäkrar

¹⁰ Rådets förordning (EEG) nr 1612/68 av den 15 oktober 1968 om arbetskraftens fria rörlighet inom gemenskapen (EGT L 257, s. 2; svensk specialutgåva, område 5, volym 1, s. 33).

personer bosatta i Tyskland en inkomst som motsvarar den som skulle utbetalats till en aktivt verksam, är detta inte fallet för personer som är bosatta i Frankrike och vars stöd – i likhet med vad som tidigare var fallet med deras lön – skall beskattas i Frankrike.

Den tyska regeringen gjorde, för att motivera tillämpningen av det ifrågasatta beräkningssättet med avseende på gränsarbetare, gällande att det ledde till en enklare administration och begränsade finansieringskostnaderna. Domstolen underkände på ett tydligt sätt dessa invändningar, som inte under några omständigheter skulle kunna motivera att de skyldigheter som följer av EG-fördraget inte iakttas.

3.5. Mål C-36/02, *Omega* (dom av den 14 oktober 2004, REG 2004, s. I-0000), rörde **friheten att tillhandahålla tjänster**. Omega, ett bolag bildat enligt tysk rätt, drev en anläggning i Bonn (Tyskland) som användes för att idka en sport – ”lasersport” – som var inspirerad av filmen ”Stjärnornas krig” och vid vilken modern laserteknik användes. Denna anläggning innehöll lasersiktapparater som liknade kulsprutepistoler och sensorer som antingen installerats i skjutbanorna eller fästs på speldeltagarnas västar. Polismyndigheten, som ansåg att underhållningsspel med simulerade handlingar för att döda innebar ett åsidosättande av den mänskliga värdigheten och, således, en risk för den allmänna ordningen, ålade i beslut bolaget att upphöra med att använda de apparater som var avsedda för att beskjuta människor. Efter att Omega fått avslag på sin begäran om omprövning av polismyndighetens beslut och på sina överklaganden av detta beslut, överklagade bolaget det senare avslagsbeslutet till Bundesverwaltungsgericht.

Till stöd för sitt överklagande åberopade bolaget bland annat att det omtvistade beslutet strider mot friheten att tillhandahålla tjänster i artikel 49 EG, eftersom den ifrågasatta anläggningen var beroende av den sakkunskap som fanns i ett brittiskt bolag. Bundesverwaltungsgericht ansåg att även om anordnandet av ”spel med virtuellt dödande”, som de tidigare domstolarna fastställt, innebär ett åsidosättande av den mänskliga värdigheten som strider mot den tyska grundlagen, strider förbudet mot att anordna spel mot friheten att tillhandahålla tjänster i artikel 49 EG. Bundesverwaltungsgericht beslutade därför att med stöd av artikel 234 EG fråga domstolen huruvida det är förenligt med artikel 49 EG att förbjuda en näringsverksamhet som strider mot grundläggande nationella konstitutionella värderingar.

Domstolen konstaterade att Omega genom det omtvistade beslutet förbjudits att driva sin spelanläggning enligt den spelvariant som utvecklats av ett brittiskt bolag och lagligen saluförs av detta bolag i Förenade kungariket, bland annat genom franchising. Detta påverkar friheten att tillhandahålla tjänster som enligt artikel 49 EG tillkommer både säljare och köpare av dessa tjänster som är etablerade i en annan medlemsstat. Eftersom såväl gemenskapen som medlemsstaterna är skyldiga att iaktta de grundläggande rättigheterna, utgör skyddet av dessa emellertid, enligt domstolen, ett legitimt intresse som kan motivera en inskränkning i de skyldigheter som följer av gemenskapsrätten. Detta gäller även för skyldigheter som följer av en i fördraget garanterad grundläggande frihet, såsom friheten att tillhandahålla tjänster. Åtgärder som begränsar friheten att tillhandahålla tjänster kan emellertid anses vara motiverade med hänsyn till allmän ordning enbart om de är nödvändiga för att skydda de intressen som de avser att säkerställa och enbart om dessa mål inte kan uppnås genom åtgärder med mindre begränsande verkan. Domstolen påpekade dock att enbart det förhållandet att en medlemsstat har valt ett annat skyddssystem än det som har antagits i en annan

medlemsstat inte utesluter att sådana åtgärder är nödvändiga och står i proportion till sitt syfte. Med andra ord kan det som är tillåtet i Förenade kungariket vara förbjudet i Tyskland, under förutsättning att det visas att förbudet är nödvändigt och står i proportion till sitt syfte, vilket enligt domstolen faktiskt var fallet i förevarande mål. Förbudet mot att i vinstsyfte anordna underhållningsspel med simulerade våldshandlingar riktade mot människor, särskilt handlingar för att döda människor, motsvarar den skyddsnivå beträffande den mänskliga värdigheten som säkerställs i Förbundsrepubliken Tyskland genom den nationella författningen. Det omtvistade beslutet innehåller endast ett förbud mot den laserspelsvariant som går ut på att speldeltagarna skall skjuta på människor och går därför inte utöver vad som är nödvändigt för att uppnå det eftersträvade syftet. Domstolen fann därmed att beslutet inte kunde anses vara en åtgärd som oberättigat begränsar friheten att tillhandahålla tjänster.

3.6. Inom området för **fri rörlighet för kapital** skall domen av den 7 september 2004 i mål C-319/02, *Manninen* (REG 2004, s. I-0000), som rörde de finska bestämmelserna om beskattning av utdelning, nämnas. I dessa bestämmelser föreskrivs att en aktieägare i ett inhemskt bolag utöver utdelningen skall erhålla ett skattetillgodohavande som motsvarar den bolagsskatt som bolaget har erlagt. Vid beskattningen av utdelningen skall skattetillgodohavandet inräknas så att aktieägaren i praktiken inte behöver betala någon ytterligare skatt på utdelningen. Däremot utgår inget skattetillgodohavande om bolaget är etablerat i en annan medlemsstat.

Domstolen ansåg, trots att frågor om direkta skatter tillhör medlemsstaternas behörighet, att ett sådant system, som innebär att aktieägaren i slutändan inte beskattas för utdelningen, utan tvekan utgör en begränsning av den fria rörligheten för kapital i den mening som avses i artikel 56 EG, eftersom det endast tillämpas på utdelning från bolag som är etablerade i Finland. Systemet missgynnar därmed personer som erhåller utdelning från bolag som är etablerade i en annan medlemsstat, avskräcker dessa personer från att investera i sådana bolag och har samtidigt en inskränkande verkan på dessa bolag, eftersom det innebär att det blir svårare för dessa bolag att anskaffa kapital i Finland. Vad beträffar frågan huruvida denna begränsning eventuellt är motiverad, underkände domstolen det argument som grundades på artikel 58.1 a EG, enligt vilken det är tillåtet att behandla skattebetalare som har investerat sitt kapital på olika orter på skilda sätt. Domstolen erinrade om att detta undantag skall tolkas restriktivt och att det i sig är begränsat genom artikel 58.3 EG, som tar sikte på godtycklig diskriminering och förtäckta begränsningar. För att en särbehandling skall anses utgöra en sådan skillnad i behandling som är tillåten enligt artikel 58.1 EG och inte någon godtycklig diskriminering som är förbjuden enligt artikel 58.3 EG, måste den avse situationer som objektivt sett inte är lika eller motiveras av tvingande hänsyn av allmänintresse, såsom nödvändigheten av att upprätthålla skattesystemets inre sammanhang. Den skall dessutom vara förenlig med proportionalitetsprincipen.

Domstolen uteslöt först att det inte rörde sig om likadana situationer. Den ansåg att de aktieägare som är obegränsat skattskyldiga i Finland, med beaktande av de finska skattebestämmelsernas syfte, nämligen att förhindra dubbelbeskattning – bolagsskatt och därefter inkomstskatt – av den vinst som delas ut av det bolag som investeringen avser, befinner sig i likadana situationer oavsett om de erhåller utdelning från ett inhemskt bolag eller från ett bolag etablerat i en annan medlemsstat, eftersom utdelningen i båda

fallen, med bortseende från möjligheten till skattetillgodohavande, kan bli föremål för dubbelbeskattning.

De regeringar som inkom med yttranden – närmare bestämt den finska och den franska regeringen samt Förenade kungarikets regering – åberopade till stöd för de ifrågasatta bestämmelserna även behovet att upprätthålla det inre sammanhanget i skattesystemet. Sedan domstolen i domarna av den 28 januari 1992 i mål C-204/90, *Bachmann* (REG 1992, s. I-249; svensk specialutgåva, tillägg, s. 31), och i mål C-300/90, *kommissionen mot Belgien* (REG 1992, s. I-305), i princip godtagit att detta begrepp kan motivera en inskränkning av de grundläggande friheter som garanteras i fördraget, har detta begrepp åberopats vid upprepade tillfällen, men hittills utan framgång. I domen i målet *Manninen* fick domstolen på nytt tillfälle att erinra om att det, för att ett argument som avser en sådan motivering skall vinna framgång, krävs att det finns ett direkt samband mellan den berörda skatteförmånen och kompensationen för denna genom ett fast skatteavdrag. Ett sådant argument skall dessutom prövas med beaktande av det ändamål som eftersträvas genom de aktuella skattebestämmelserna. I förevarande fall syftar bestämmelserna till att undvika dubbelbeskattning. Även om det verkligen finns ett samband mellan skatteförmånen (skattetillgodohavandet) och det kompenserande skatteuttaget (den bolagsskatt som betalats av bolag etablerade i Finland), är dessa bestämmelser emellertid inte nödvändiga för att upprätthålla skattesystemets inre sammanhang. Enligt domstolen utgör det en mindre begränsande åtgärd, som inte äventyrar det inre sammanhanget i skattesystemet, att bevilja en aktieägare i ett bolag etablerat i en annan medlemsstat ett skattetillgodohavande som motsvarar den bolagsskatt som detta bolag har betalat i den medlemsstaten.

Domstolen ansåg att det under dessa omständigheter är nödvändigt att, vid beräkningen av det skattetillgodohavande som skall beviljas en aktieägare som har erhållit utdelning från ett bolag som är etablerat i en annan medlemsstat, även ta hänsyn till den skatt som verkligen betalats av detta bolag i denna medlemsstat. Eventuella svårigheter att fastställa denna skatt kan inte rättfärdiga en sådan begränsning av den fria rörligheten för kapital som den som de finska bestämmelserna ger upphov till.

3.7. Vad beträffar **konkurrensreglerna** skall nio mål, varav fyra mål är förenade, uppmärksammas.

I de förenade målen C-264/01, C-306/01, C-354/01 och C-355-01, *AOK-Bundesverband m.fl.* (dom av den 16 mars 2004, REG 2004, s. I-2493), ställde Oberlandesgericht Düsseldorf och Bundesgerichtshof flera frågor till domstolen angående tolkningen av artiklarna 81, 82 och 86 i EG-fördraget i samband med tvister mellan sjukförsäkringskassornas förbund och läkemedelsföretag, angående de fasta belopp för högsta ersättning från sjukförsäkringskassorna för kostnader för läkemedel och sjukvårdsmaterial, som införts av den tyska lagstiftaren i ett försök att komma till rätta med det underskott som skapats i det lagstadgade sjukförsäkringssystemet.

Oberlandesgericht Düsseldorf och Bundesgerichtshof frågade domstolen huruvida konkurrensbestämmelserna i EG-fördraget utgör hinder mot att en grupp sjukförsäkringskassor, såsom sjukförsäkringskassornas förbund, fastställer fasta belopp för det högsta pris som sjukförsäkringskassorna skall betala för läkemedel. Bundesgerichtshof ville även, om den frågan skulle besvaras jakande, få klarhet i

huruvida det föreligger en skyldighet att meddela ett förbudsföreläggande mot tillämpningen av dessa fasta maxbelopp, dels en rätt till ersättning för den skada som uppkommit till följd av deras tillämpning, som kan göras gällande mot dessa grupper.

Domstolen upprepade sin slutsats i målet Poucet och Pistre, enligt vilken begreppet företag, i gemenskapens konkurrensrätt, inte avser organ med uppgift att administrera lagstadgade sjukförsäkringar och pensionssystem, vilka uteslutande fyller en social funktion och inte bedriver ekonomisk verksamhet. Domstolen ansåg då att detta gällde sjukförsäkringskassor som, även om lagstiftaren beviljat dem ett visst handlingsutrymme vid fastställandet av avgiftsnivåer i syfte att främja en god förvaltning, enligt lag var skyldiga att tillhandahålla sina anslutna obligatoriska förmåner som väsentligen var identiska och som utgavs oberoende av avgifternas storlek. Domstolen fastställde följaktligen i förevarande mål att "sjukförsäkringskassornas förbund, när de fastställer de fasta maxbeloppen, endast utför en administrativ uppgift i det tyska socialförsäkringssystemet som de ålagts i lag, och att de inte handlar i egenskap av företag som bedriver ekonomisk verksamhet" (punkt 64). Artiklarna 81 EG och 82 EG är således inte tillämpliga på sådana åtgärder.

I mål C-418/01, *IMS Health* (dom av den 29 april 2004, REG 2004, s. I-5039), ställde Landgericht Frankfurt am Main i en begäran om förhandsavgörande frågor till domstolen angående tolkningen av artikel 82 i fördraget i samband med en tvist mellan två bolag, specialiserade på marknadsstudier inom läkemedels- och hälsovårdsområdet, angående det ena bolagets krav på att använda en områdesstruktur som utvecklats av det andra bolaget för tillhandahållande av uppgifter om regional försäljning av läkemedel i Tyskland.

Landgericht Frankfurt am Main, som ansåg att ett företag inte kan utöva sin rättighet att låta förbjuda all olaglig användning av dess verk, om företaget gör sig skyldigt till missbruk, i den mening som avses i artikel 82 EG, genom att vägra att bevilja licens till ett annat företag på rimliga villkor, ställde tre frågor till domstolen angående tolkningen av nämnda bestämmelse i fördraget.

Domstolen fastställde att "vid bedömningen av huruvida en vägran av ett företag i en dominerande ställning att bevilja en licens för användning av en områdesstruktur, som skyddas genom en immateriell rättighet som företaget innehar, utgör missbruk av dominerande ställning, skall omfattningen av användarnas deltagande vid utvecklingen av nämnda struktur och den ansträngning som de potentiella användarna är tvungna att göra, särskilt de kostnader som detta skulle vara förenat med, för att kunna förvärva marknadsstudier om regional försäljning av läkemedel som utförts på grundval av en annan struktur än den som är immaterialrättsligt skyddad, beaktas vid fastställandet av om den struktur som åtnjuter skydd är nödvändig för saluföring av studier av detta slag" (punkt 30). Med tillämpning av rättspraxis i målet Magill, fastställde domstolen vidare att "ett företag i en dominerande ställning, som innehar en immateriell rättighet avseende en områdesstruktur som är nödvändig för att tillhandahålla uppgifter om regional försäljning av läkemedel i en medlemsstat, missbrukar sin ställning i den mening som avses i artikel 82 EG om det vägrar att bevilja en licens för användning av denna struktur till ett annat företag som önskar tillhandahålla sådana uppgifter i samma medlemsstat när följande villkor är uppfyllda: – Det företag som har ansökt om licensen har för avsikt att, på marknaden för tillhandahållande av de ifrågavarande uppgifterna, erbjuda nya varor eller

tjänster som inte erbjuds av innehavaren av den immateriella rättigheten och för vilka det föreligger en potentiell efterfrågan från konsumenterna. – Licensvägran är inte motiverad av objektiva skäl. – Licensvägran innebär att innehavaren av den immateriella rättigheten är ensam på marknaden för tillhandahållande av uppgifter om regional försäljning av läkemedel i den berörda medlemsstaten och att all konkurrens utesluts från denna marknad” (punkt 52).

De övriga fyra mål som bör nämnas inom området för konkurrensreglerna rör statligt stöd.

I dom av den 29 april 2004 i mål C-372/97, *Italien mot kommissionen* (REG 2004, s. I-3679), uttalade sig domstolen angående en talan som väckts av Republiken Italien om delvis ogiltigförklaring av kommissionens beslut 98/182/EG av den 30 juli 1997, enligt vilket det stöd som beviljats under åren 1981–1995 av regionen Friuli-Venezia Giulia till företag som utför godstransporter på väg i denna region delvis var oförenligt med den gemensamma marknaden och delvis skulle återkrävas. Regionen Friuli-Venezia Giulia antog nämligen två väsentligen lika på varandra följande lagar, varav den senare ersatte den tidigare, om åtgärder för att främja och utveckla transport som är av intresse för regionen samt godstransport på väg för annans räkning. I lagarna föreskrevs tre åtgärder riktade till företag som utför verksamhet inom detta område och är etablerade i regionen. Åtgärderna avsåg räntesubventioner på lån som tagits för att täcka kostnader för uppbyggnad av infrastruktur och inköp av utrustning, finansiering av kostnader för leasing av fordon, släpvagnar eller påhängsvagnar samt anordningar för godshantering och underhåll och reparation av fordon, och slutligen, för sammanslutningar och andra föreningar, finansiering med upp till 50 procent av investeringskostnaderna för att uppföra eller köpa anordningar och utrustning.

Kommissionen skilde i sitt beslut, vid sin bedömning av den omtvistade stödordningen med avseende på artikel 87.1 EG, på stöd som beviljats företag som utför internationella transporter och stöd som beviljats företag som enbart utför lokala, regionala eller andra inhemska transporter, och vad beträffar det sistnämnda stödet, på om det beviljats före eller efter den 1 juli 1990, då förordning nr 4059/89 trädde i kraft och öppnade upp denna andra marknad för konkurrens inom gemenskapen. Mot bakgrund av att det ifrågasatta beslutet senare delvis ogiltigförklarades av förstainstansrätten på talan av vissa av mottagarföretagen (dom av den 15 juni 2000 i de förenade målen T-298/97, T-312/97, T-313/97, T-315/97, T-600/97–T-607/97, T-1/98, T-3/98–T-6/98 och T-23/98, *Alzetta m.fl. mot kommissionen*, REG 2000, s. II-2319), och att grunden för talan om ogiltigförklaring i förevarande mål således delvis bortfallit, eftersom kommissionen godtagit förstainstansrättens tolkning avseende det stöd som sedan den 1 juli 1990 beviljats företag som enbart utför lokala, regionala eller andra inhemska transporter, hade domstolen slutligt endast att pröva nämnda beslut till den del det i detta föreskrevs att det ifrågasatta stöd som beviljats företag som utför internationell godstransport på väg var oförenligt med den gemensamma marknaden.

Republiken Italien åberopade flera grunder och argument med syfte att förringa betydelsen av det beviljade stödet, vad beträffar såväl stödets obetydliga belopp som det förhållandet att majoriteten av stödmottagarna i huvudsak bedrev lokal verksamhet, av vilket den drog slutsatsen att stödet hade en minimal påverkan på handeln mellan medlemsstaterna och konkurrensen, för att härigenom försöka visa att stödet inte omfattades av förbudet i artikel

87.1 EG. Domstolen underkände dem alla och bekräftade i stället ett visst antal principer i sin rättspraxis. Republiken Italien gjorde gällande att kommissionen inte hade styrkt att det förelåg ett verkligt och konkret hot om snedvridning av konkurrensen, varvid domstolen erinrade om att, när stöd har beviljats av en medlemsstat utan föregående anmälan av projektet till kommissionen, det beslut i vilket det fastställs att detta stöd inte är förenligt med den gemensamma marknaden inte behöver motiveras med avseende på den verkliga effekten av detta stöd på konkurrensen eller på handeln mellan medlemsstaterna. Domstolen påminde även om att stödets relativt obetydliga belopp, eller det mottagande företags relativt ringa storlek, inte på förhand utesluter möjligheten att handeln mellan medlemsstaterna kan påverkas. Domstolen påminde i samma riktning om att villkoret för tillämpning av artikel 87.1 EG, enligt vilket stödet skall vara sådant att det kan påverka handeln mellan medlemsstaterna, inte är beroende av huruvida de tillhandahållna trafiktjänsterna är av lokal eller regional art eller hur viktig den berörda sektorn är. Domstolen fastställde dessutom än en gång att den omständigheten att en medlemsstat genom ensidiga åtgärder försöker anpassa konkurrensvillkoren i en viss näringssektor till de villkor som gäller i andra medlemsstater inte kan frånta dessa åtgärder deras karaktär av statligt stöd. Även om det i vissa fall kan framgå redan av de förhållanden under vilka stöd beviljas att stödet är av sådant slag att det kan påverka handeln mellan medlemsstaterna och snedvrida eller hota att snedvrida konkurrensen, åligger det emellertid kommissionen att åtminstone redogöra för dessa förhållanden i motiveringen till sitt beslut. Domstolen erinrade även om att det, vid undersökningen av stödets inverkan på konkurrensen och handeln mellan medlemsstaterna, åligger kommissionen att väga fördelarna med detta stöd mot dess negativa verkningar på handelsvillkoren och målet att bibehålla en sund konkurrens, och om att domstolsprövningen av utövandet av denna befogenhet att göra en skönsässig bedömning är begränsad till en kontroll av att reglerna för handläggning och för motivering har följts, att de uppgifter om faktiska omständigheter som lagts till grund för det omtvistade beslutet är materiellt riktiga, att bedömningen av dessa omständigheter inte är uppenbart oriktig och att det inte förekommit maktmissbruk. Republiken Italien hävdade även att det ifrågasatta stödet haft en försumbar inverkan på stödmottagarnas situation och gjorde gällande att det skulle strida mot proportionalitetsprincipen att återkräva dem. Domstolen fastställde åter att ett krav på återbetalning av ett olagligen beviljat statligt stöd i princip varken kan anses vara oproportionerligt i förhållande till målet för bestämmelserna om statligt stöd i fördraget eller anses innebära att kommissionen överskridit sin befogenhet att göra en skönsässig bedömning, eftersom en sådan åtgärd enbart återställer den tidigare situationen. Som svar på Republiken Italiens sista argument fastställde domstolen slutligen att även om en mottagare av ett rättsstridigt stöd kan åberopa exceptionella omständigheter som medför att han har berättigade förväntningar på att stödet är lagenligt och av detta skäl kan motsätta sig en återbetalning av det, kan en medlemsstat, vars myndigheter har beviljat ett stöd i strid med förfarandereglerna i artikel 88 EG, däremot inte åberopa dessa berättigade förväntningar som skäl för att undandra sig skyldigheten att vidta nödvändiga åtgärder för att verkställa ett beslut av kommissionen, genom vilket staten i fråga åläggs att återkräva stödet. Domstolen ogillade således den del av Republiken Italiens talan som fortfarande var föremål för tvist.

Även mål C-298/00 P, *Italien mot kommissionen* (dom av den 29 april 2004, REG 2004, s. I-4087), rörde statligt stöd som regionen Friuli-Venezia Giulia beviljat företag som utför godstransporter på väg under åren 1981–1995. Det rörde sig närmare bestämt om ett överklagande som ingivits av Republiken Italien, vilken intervenerat i första instans till stöd för sökandena, av förstainstansrättens ovannämnda dom av den 15 juni 2000,

Alzetta m.fl. mot kommissionen, genom vilken förstainstansrätten delvis ogillade den talan som väckts av vissa stödmottagande företag om delvis ogiltigförklaring av kommissionens beslut 98/182/EG av den 30 juli 1997. Kommissionen inkom för övrigt med ett anslutningsöverklagande i vilket den gjorde gällande att förstainstansrätten borde ha avvisat nämnda företags talan. Den ansåg att det beslut som var riktat till Italien och som avsåg en lagstadgad stödreglering inte berörde de gynnade företagen personligen ens då det i beslutet föreskrivits att stödet skulle återkrävas och att förstainstansrätten därför varit tvungen att undersöka frågan om upptagande till sakprövning *ex officio*.

Domstolen ogillade inledningsvis kommissionens anslutningstalan. Den ansåg att ett företag som, i likhet med sökandena i första instans, inte enbart berörs av det aktuella beslutet i egenskap av företag inom den berörda sektor som eventuellt kan komma i fråga för den ifrågasatta stödordningen, utan även i egenskap av stödmottagare som verkligen har beviljats ett individuellt stöd i enlighet med denna stödordning, vilket stöd kommissionen har beslutat skall återkrävas, befinner sig i en annan situation än den som andra, som har ansökt om stöd och för vilka ett beslut av kommissionen utgör en rättsakt med allmän giltighet, befinner sig i.

I sak hade domstolen framför allt att pröva i vilken mån det ifrågasatta stödet hade kunnat inverka på handeln mellan medlemsstaterna och på konkurrensen. Den skulle vidare pröva om stödet kunde återkrävas utan att detta stred mot principen om skydd för berättigade förväntningar och proportionalitetsprincipen.

Domstolen erinrade, vad beträffar den första frågan, om att "kommissionen, vid bedömningen av nytt stöd som den enligt artikel [88.3 EG] skall underrättas om innan det införs, inte [är] skyldig att styrka att stödet faktiskt påverkar handeln mellan medlemsstaterna och snedvrider konkurrensen, utan endast att det kan ha en sådan inverkan" och påpekade i detta sammanhang att "[o]m kommissionen vore tvungen att påvisa den verkliga effekten av redan utbetalt stöd i sitt beslut skulle medlemsstater som betalar ut stöd i strid med anmälningsplikten i artikel [88.3 EG] gynnas, till nackdel för dem som i förväg anmäler sina stödåtgärder till kommissionen" (punkt 49). Domstolen fastställde dessutom åter att "stödet relativt obetydliga belopp eller det mottagande företagets relativt ringa storlek inte på förhand utesluter möjligheten att handeln mellan medlemsstaterna kan påverkas" och att "[r]elativt obetydliga stödbelopp kan påverka konkurrensen och handeln mellan medlemsstaterna i det fall den sektor i vilken de företag som får stödet bedriver sin verksamhet präglas av stor konkurrens" (punkt 54). Domstolen bekräftade slutligen sitt ställningstagande att "den omständigheten att en medlemsstat genom ensidiga åtgärder försöker anpassa konkurrensvillkoren i en viss näringssektor till de villkor som gäller i andra medlemsstater inte kan fränta dessa åtgärder deras karaktär av stöd" (punkt 61).

Domstolen erinrade, vad beträffar överklagandets andra del, om att eftersom upphävandet av ett olagligt stöd genom återkrav är en logisk följd av att stödet har bedömts vara oförenligt med den gemensamma marknaden "[kan en] skyldighet att återkräva ett olagligen beviljat statligt stöd i syfte att återställa den tidigare situationen ... i princip inte anses vara oproportionerlig i förhållande till målet för bestämmelserna om statligt stöd i fördraget" (punkt 75). Domstolen fann att dess slutsats i domen av den 24 november 1987 i mål 223/85, *RSV mot kommissionen* (REG 1987, s. 4617, punkt 17),

enligt vilken "ett dröjsmål från kommissionens sida när det gäller att fastställa att ett stöd är rättsstridigt samt att det skall undanröjas och återkrävas av en medlemsstat, under vissa förhållanden, [kan] medföra berättigade förväntningar hos stödmottagarna som hindrar kommissionen från att ålägga den berörda medlemsstaten att kräva tillbaka stödet" (punkt 90), inte var tillämplig i förevarande mål. Domstolen ansåg nämligen att de omständigheter som motiverat en sådan slutsats i det målet inte var för handen. I likhet med kommissionens anslutningstalan ogillade domstolen också Republiken Italiens överklagande.

I mål C-277/00, *Tyskland mot kommissionen* (dom av den 29 april 2004, REG 2004, s. I-3925), prövade domstolen Förbundsrepubliken Tysklands talan om ogiltigförklaring av kommissionens beslut 2000/567/EG av den 11 april 2000 om det statliga stöd som beviljats till förmån för ett företag som bildats i den före detta Tyska demokratiska republiken, som vid denna tid var marknadsledande inom tillverkningen av kundanpassade kopplingskretsar och som, efter flera omstruktureringar, blivit System Microelectronic Innovation GmbH (SMI), ett företag där delstaten Brandenburg är majoritetsägare (51 procent), och där resten av aktierna förvärvats av ett amerikanskt företag, Synergy Semiconductor Corporation (Synergy). SMI hade redan erhållit ekonomiskt stöd från såväl delstaten Brandenburg som Treuhandanstalt, ett offentligrättsligt tyskt organ med uppgift att omstrukturera företag i före detta Tyska demokratiska republiken, och det organ som efterträdde Treuhandanstalt, i form av bidrag till investeringar, flyttverksamhet och lån. Till följd av att verksamheten drabbades av svårigheter var SMI emellertid tvungen att lämna in sin konkursansökan, vilket medförde att bolaget omvandlades till SMI iG, bolag i konkurs, och att en konkursförvaltare utsågs, vilken för att möjliggöra fortsatt drift av SMI:s verksamhet och kunna behålla 105 anställda genom övertagande bildade ett nytt bolag, bolaget SiMI, vars konsultverksamhet, marknadsföring, utveckling och utformning av mikroelektroniska produkter och tillhandahållande av tjänster anförtroddes det helägda dotterbolaget MD & D. Delstaten Brandenburg och det organ som efterträtt Treuhandanstalt beviljade ekonomiskt stöd till det bolag som bildats genom övertagande, innan en köpare till SiMI och MD & D hittats och MD & D slutligt förvärvat aktierna i SiMI.

I det omtvistade beslutet förordnade kommissionen, som ansåg att de bidrag och lån som beviljats SMI respektive det bolag som bildats genom övertagande var oförenliga med den gemensamma marknaden, att Förbundsrepubliken Tyskland skulle vidta alla åtgärder som var nödvändiga för att återkräva det ifrågasatta stödet från stödmottagarna, nämligen, enligt kommissionen, från SMI, SiMI och MD & D samt varje annat bolag till vilket deras förmögenhetsvärden överförts eller skulle komma att överföras i syfte att kringgå konsekvenserna av detta beslut.

Den tyska regeringen gjorde gällande att de bidrag som Treuhandanstalt beviljat SMI, liksom de som härrörde från det organ som efterträdde Treuhandanstalt, omfattades av de undantagsregler som gäller för Treuhandanstalts verksamhet, som består i att underlätta omstrukturering av företag i före detta Tyska demokratiska republiken och säkerställa företagets övergång från planekonomi till marknadsekonomi, eftersom de beviljats i samband med vad den ansåg vara en privatisering av SMI, men domstolen fastställde att "begreppet privatisering i samband med Treuhandanstalts stödordningar skall tolkas restriktivt" (punkt 24) och att det, även om "[d]et ... inte [är] uteslutet att förvärvet av en minoritetspost i ett offentligt företag, tillsammans med en överlåtelse av

den faktiska kontrollen över detta företag, kan anses utgöra en privatisering i den mening som avses i Treuhandanstalts stödordningar” (punkt 25), inte var fråga om detta i förevarande mål, eftersom Treuhandanstalt i många avseenden behållit kontrollen över SMI efter det att Synergy förvärvat en aktiepost. Domstolen drog dessutom av samma skäl samma slutsats med avseende på de lån som delstaten Brandenburg beviljat SMI.

Den tyska regeringen gjorde för övrigt i andra hand gällande att undantaget i artikel 87.2 c EG var tillämpligt, enligt vilket stöd som ges till näringslivet i vissa av de områden i Förbundsrepubliken Tyskland som påverkats genom Tysklands delning, i den utsträckning stödet är nödvändigt för att uppväga de ekonomiska nackdelar som uppkommit genom denna delning, är förenligt med den gemensamma marknaden. Domstolen biföll inte heller talan på denna grund, med motiveringen att den tyska regeringen inte hade styrkt att de omtvistade stöden var nödvändiga för att uppväga de ekonomiska nackdelar som uppkommit genom Tysklands delning. Domstolen erinrade i detta avseende om att "[o]m artikel 87.2 c EG kan tillämpas på de nya delstaterna efter Tysklands återförening, skall denna tillämpning ske på samma villkor som gällde i de gamla delstaterna under perioden före återföreningen". Då uttrycket "Tysklands delning" i det avseendet historiskt sett hänvisar till upprättandet år 1948 av en demarkationslinje mellan de två ockuperade områdena, kan "de ekonomiska nackdelar som uppkommit genom denna delning" endast avse sådana ekonomiska nackdelar som orsakats i vissa tyska regioner av den isolering som upprättandet av denna fysiska gräns medfört, såsom till exempel avbrutna kommunikationsvägar eller förlusten av naturliga av-sättningsmöjligheter till följd av avbrutna affärsförbindelser mellan de två delarna av Tyskland. Däremot står uppfattningen, att artikel 87.2 c EG gör det möjligt att helt och hållet kompensera den ekonomiska eftersläpning som råder i de nya delstaterna, i strid med såväl bestämmelsens karaktär av undantag som det sammanhang i vilket den ingår och de mål som eftersträvas. De ekonomiska nackdelar som de nya delstaterna rent allmänt lider av har nämligen inte direkt uppkommit på grund av Tysklands geografiska delning i den mening som avses i artikel 87.2 c EG och "skillnaderna mellan de gamla och de nya delstaterna i fråga om utveckling förklaras av andra orsaker än den geografiska klyftan till följd av Tysklands delning, och i synnerhet av de skilda politiska och ekonomiska system som rått i de båda delarna av Tyskland" (punkterna 49–53).

Den tyska regeringen bestred slutligen beslutet om återkrav i det omtvistade beslutet, bland annat på grund av att ställningen som stödmottagare på ett rättsstridigt sätt hade utvidgats. Det är i denna del domstolen ogiltigförklarade det omtvistade beslutet. Domstolen fann att kommissionen åsidosatt de principer som gäller vid återkrav av statligt stöd när den förpliktade MD & D, i egenskap av förvärvare av SiMI, att återbetala de statliga stöd som SiMI hade beviljats. Domstolen erinrade i detta hänseende om att "när ett företag som erhållit rättsstridigt statligt stöd köps upp till ett marknadsmässigt pris, det vill säga till det högsta pris någon privat investerare varit beredd att under normala konkurrensförhållanden betala för bolaget i den situation det befunnit sig, i synnerhet efter att ha mottagit statligt stöd, har marknadsvärdet av det stöd som förekommit uppskattats och inkluderats i köpeskillingen. Under sådana förhållanden kan inte köparen anses ha erhållit en fördel jämfört med andra aktörer på marknaden" (punkt 80). Domstolen ogiltigförklarade det omtvistade beslutet i den del det i beslutet föreskrevs att det bolag som bildats genom övertagande skulle återbetala det stöd som beviljats det företag vars verksamhet det skulle fortsätta att bedriva. Domstolen fastställde att "[det visserligen inte kan] uteslutas att även bolag som bildats genom övertagande, i syfte att

fortsätta att bedriva en del av det stödmottagande företags verksamhet när det har försatts i konkurs, eventuellt kan vara skyldiga att återbetala stöden i fråga, om det har styrkts att de i realiteten fortfarande åtnjuter den konkurrensfördel som följer av stöden. Så skulle kunna vara fallet när ett sådant bolag som bildats genom övertagande förvärvar tillgångar i det konkursförsatta bolaget utan att som vederlag betala ett pris i enlighet med marknadsvillkoren eller när det har styrkts att bildandet av ett sådant bolag har medfört ett kringgående av skyldigheten att återbetala stöden.” Enbart den omständigheten att det stödmottagande företags anläggningar hyrdes ut till ett sådant bolag under en viss period räcker emellertid inte i sig för att styrka att detta bolag fick en konkurrensfördel som följde av de stöd som det uthyrande företaget hade beviljats nästan tre år innan det företag som var hyrestagare bildades (punkterna 86, 88 och 89). Även MD & D:s skyldighet att återbetala de stöd som SMI hade beviljats samt utvidgningen av skyldigheten till att omfatta ”varje annat bolag till vilket förmögenhetsvärdena i SMI, SiMI eller MD & D i någon form överförts eller kommer att överföras i syfte att undgå konsekvenserna av detta beslut” ogiltigförklarades av domstolen, och därför ansågs endast SMI och SiMI vara skyldiga att återbetala de stöd som beviljats var och en av dem.

I mål C-345/02, *Pearle m.fl.* (dom av den 15 juli 2004, REG 2004, s. I-7139), frågade Hoge Raad der Nederlanden i en begäran om förhandsavgörande domstolen angående tolkningen av artiklarna 87.1 EG och 88.3 EG. Frågorna hade uppkommit i en tvist angående lagenligheten av de avgifter som en offentligrättslig yrkesorganisation för företag verksamma inom optikerbranschen, Hoofdbedrijfschap Ambachten (HBA), hade ålagt sina medlemmar. Det rörde sig om en obligatorisk ”särskild avgift” i syfte att finansiera en gemensam reklamkampanj till förmån för företagen i branschen.

Nederländernas högsta domstol ställde sina tre första frågor för att få klarhet i huruvida HBA:s finansiering av reklamkampanjer till förmån för företag i optikerbranschen skall anses utgöra statligt stöd i den mening som avses i artikel 87.1 EG och om, om så behövs med beaktande av bestämmelserna om försumbart stöd, de av HBA antagna stadgorna, genom vilka HBA:s medlemmar åläggs avgifter i syfte att finansiera dessa kampanjer, utgjorde en del av en sådan stödordning som skulle ha anmälts till kommissionen enligt artikel 88.3 EG. Den nationella domstolen ville alltså veta om även de obligatoriska avgifter som sökandena i målet vid den nationella domstolen hade ålagts, med hänsyn till deras direkta anknytning till stöd som i förekommande fall inte hade anmälts, var rättsstridiga på så sätt att de i princip skulle återbetalas. Med den fjärde och den femte frågan ville den nationella domstolen dessutom få klarhet i huruvida gemenskapsrätten, under sådana omständigheter som dem i målet vid den nationella domstolen, utgör hinder för att de behöriga domstolarna tillämpar den i nederländsk rättspraxis fastslagna regeln om formell rättskraft enligt vilken dessa inte har någon möjlighet att pröva giltigheten av HBA:s beslut om att ålägga sökandena i målet vid den nationella domstolen avgifter, om besluten har fattats på grundval av stadgor som antagits i strid med artikel 88.3 EG.

Efter att domstolen konstaterat att det, även om HBA är ett offentligt organ, inte föreföll som om den aktuella reklamkampanjen hade finansierats med hjälp av sådana medel som nationella myndigheter kunde förfoga över utan att det tvärtom framgick av beslutet om hänskjutande att HBA finansierade den aktuella kampanjen med medel som hade samlats inkom för denna, genom obligatoriska avgifter från medlemmar som drog nytta av den, och

att det var ett privat optikerförbund som tagit initiativ till den, fastställde den att "[a]rtiklarna [87.1 EG och 88.3 EG] skall tolkas så, att stadgor som antas av en offentligrättslig yrkesorganisation i syfte att finansiera en reklamkampanj, som anordnas till förmån för och på initiativ av dess medlemmar, genom att medlemmarna i fråga betalar in obligatoriska avgifter som avsätts för finansieringen av nämnda kampanj, [inte] utgör ... en del av en sådan stödåtgärd som avses i dessa bestämmelser och [inte] behöver ... anmälas i förväg till kommissionen, i den mån kampanjen har finansierats med medel som den offentligrättsliga yrkesorganisationen i fråga inte vid någon tidpunkt har haft fri förfoganderätt till" (punkt 41). Det saknades därmed anledning att besvara de två sista frågorna.

3.8. På området för **varumärkesrätt** skall domen av den 12 februari 2004 i mål C-363/99, *Koninklijke KPN Nederland* (REG 2004, s. I-1619), uppmärksammas. Koninklijke KPN Nederland gav den 2 april 1997 in en ansökan till Benelux varumärkesbyrå (BM) om att ordet Postkantoor (postkontor på nederländska) skulle registreras som varumärke för papper, kartong och produkter tillverkade av dessa material, samt diverse tjänster. BM beslutade att inte registrera märket, eftersom kännetecknet endast beskriver varor och tjänster i förhållande till ett postkontor. Gerechtshof te 's Gravenhage, till vilken KPN överklagade BM:s beslut, ställde ett antal frågor till domstolen angående tolkningen av första varumärkesdirektivet.¹¹

Den nationella domstolen ville bland annat få klarhet i huruvida den omständigheten att ett varumärke registrerats i en medlemsstat för vissa varor eller tjänster har någon betydelse för bedömningen av en ansökan om registrering av ett liknande varumärke för liknande varor eller tjänster i en annan medlemsstat. Domstolen svarade att så inte var fallet. Denna omständighet saknar betydelse. Den behöriga myndigheten skall utifrån de aktuella varorna eller tjänsterna göra en konkret bedömning av de egenskaper som är utmärkande för varumärket. Den nederländska domstolen frågade även domstolen huruvida förbudet mot beskrivande kännetecken i artikel 3.1 c i direktivet omfattar kännetecken eller upplysningar som visar egenskaper hos de aktuella varorna eller tjänsterna, när det finns kännetecken eller upplysningar som är vanligare för att visa samma egenskaper. Domstolen erinrade om att den ovannämnda bestämmelsen, genom att den innehåller ett förbud mot beskrivande kännetecken, främjar en målsättning av allmänintresse, nämligen att dylika kännetecken kan användas fritt av alla, genom att den hindrar att de förbehålls ett enda företag genom att de registreras som varumärke. Mot denna bakgrund skall den behöriga myndigheten, om den konstaterar att kännetecknet för närvarande enligt uppfattningen i de berörda kretsarna beskriver egenskaper hos de aktuella varorna eller tjänsterna, eller om det är troligt att en sådan uppfattning kan uppkomma i framtiden, besluta att inte registrera varumärket. Det saknar i detta avseende betydelse att det finns andra kännetecken eller upplysningar som är vanligare. Den omständigheten att rätten till ett varumärke som är uttryckt i något av de nationella eller regionala språken i Beneluxländerna, enligt Beneluxländernas varumärkeslagstiftning, skall omfatta översättningar till de övriga språken, ifrågasattes också. Domstolen ansåg att detta i själva verket motsvarade registrering av flera olika varumärken. Den behöriga myndigheten skall i ett sådant fall kontrollera kännetecknets eventuella beskrivande karaktär i var och en av dessa översättningar. Domstolen uttalade sig även om förhållandet mellan särskiljningsförmåga och beskrivande karaktär.

¹¹ Rådets första direktiv 89/104/EEG av den 21 december 1988 om tillnärmningen av medlemsstaternas varumärkeslagar (EGT L 40, 1989, s. 1; svensk specialutgåva, område 13, volym 17, s. 178).

Den nationella domstolen ställde nämligen följande fråga: Om ett varumärke beskriver egenskaper hos vissa varor eller tjänster men inte hos andra varor eller tjänster, skall det då anses ha särskiljningsförmåga i förhållande till dessa andra varor eller tjänster? Domstolen fick härigenom tillfälle att erinra om att alla registreringshinder skall tillämpas oberoende av varandra och provas separat, även om det är uppenbart att de respektive tillämpningsområdena överlappar varandra. Att ett varumärke inte omfattas av ett av dessa registreringshinder innebär således inte att det inte kan omfattas av ett annat registreringshinder. Dessutom skall ett varumärkes särskiljningsförmåga bedömas utifrån de varor eller tjänster för vilka varumärket har ansökts. Då registrering begärs av ett varumärke för olika varor eller tjänster, är det nödvändigt att kontrollera att varumärket inte omfattas av något av registreringshindren i förhållande till var och en av dessa varor eller tjänster, vilket kan leda till olika bedömningar beroende på vilka varor eller tjänster som provas. Domstolen fann följaktligen att den behöriga myndigheten inte får besluta att ett varumärke inte saknar särskiljningsförmåga för vissa varor eller tjänster på enbart den grunden att varumärket beskriver egenskaper hos andra varor eller tjänster, trots att registrering begärs för samtliga dessa varor eller tjänster. Vad beträffar omständigheten att ordet Postkantoor består av delar som var för sig beskriver egenskaper hos varor eller tjänster för vilka varumärket har ansökts, preciserade domstolen att det för att varumärket i sig skall anses ha beskrivande karaktär inte är tillräckligt att det konstateras att var och en av dessa delar eventuellt har beskrivande karaktär, utan det måste konstateras att ordet i sig har beskrivande karaktär. Även om en sammansättning av delar som var för sig är beskrivande i regel också är beskrivande, är så emellertid inte fallet när denna sammansättning ger upphov till ett intryck som är tillräckligt avlägset från det intryck som ges genom att enbart förena de beskrivande delarna, nämligen om ordet blir en större enhet än summan av nämnda delar på grund av sammansättningens ovanliga karaktär i förhållande till de aktuella varorna eller tjänsterna eller om ordet blivit en del av det dagliga språkbruket och därvid erhållit en egen betydelse på så sätt att ordet hädanefter är autonomt i förhållande till de delar som det består av (i den mån ordet i sig inte har beskrivande karaktär). Det kan påpekas att domstolen gav ett liknande svar i dom av den 12 februari 2004 i mål C-265/00, *Campina Melkunie* (REG 2004, s. I-1699), på den fråga som ställdes av Benelux-Gerechtshof i samband med en tvist som uppkommit på grund av att BM beslutat att inte registrera kännetecknet BIOMILD för livsmedel, på grund av detta känneteckens beskrivande karaktär.

3.9. Bland den rikliga praxis som rör gemenskapsåtgärder för **tillnärmning av lagstiftningen** i medlemsstaterna skall tre domar av den 9 november 2004 i mål C-46/02 (REG 2004, s. I-0000), C-338/02 (REG 2004, s. I-0000) och C-444/02 (REG 2004, s. I-0000), *Fixtures Marketing*, och en dom av den 9 november 2004 i mål C-203/02, *The British Horseracing Board m.fl.* (REG 2004, s. I-0000), nämnas. Dessa mål rörde den så kallade *sui generis*-rätten enligt direktiv 96/9¹² och räckvidden av detta rättsliga skydd på området för sportvadhållning. I begäran om förhandsavgörande ställdes flera frågor till domstolen angående tolkningen av bestämmelser i nämnda direktiv i samband med tvister som uppkommit till följd av att vissa vadhållningsorganisatörer i Sverige, Grekland, Finland och Förenade kungariket använde sig av uppgifter som offentliggjorts, men vars förvaltning och även organisation hade anförtrotts andra enheter, nämligen sökandena i målen vid de nationella domstolarna. I tre mål bestod den ifrågasatta användningen av

¹² Europaparlamentets och rådets direktiv 96/9/EG av den 11 mars 1996 om rättsligt skydd för databaser (EGT L 77, s. 20).

att uppgifter ur spelordningarna för de engelska och skotska spelligorna återgavs på spelkuponger. Dessa uppgifter var lagrade elektroniskt och hade offentliggjorts, bland annat i tryckta häften, men förvaltningen av dem hade genom licensavtal anförtrotts sökanden i målen vid de nationella domstolarna. I det fjärde målet var det spridningen på två websidor för vadhållning på hästkapplöpningar online av uppgifter tagna från tidningar och rådata lämnade av vissa bolag som fått tillstånd härtill av sökanden, vilken ansvarar för organisationen av sektorn för hästkapplöpningar i Förenade kungariket och sköter utvecklingen och förvaltningen av den databas som den krävde skydd för.

Sökandena i målen vid de nationella domstolarna ansåg att de företag som på så sätt använder deras uppgifter för att bedriva vadhållning gör intrång i deras rättigheter enligt nationell rätt, i dess lydelse till följd av införlivandet av direktivet om rättsligt skydd för databaser. De relevanta nationella bestämmelserna syftar till att genomföra direktivet och skall därför tolkas i ljuset av detsamma.

Vantaan Käräjäoikeus (Finland), Court of Appeal (Förenade kungariket), Högsta Domstolen (Sverige) och Monomeles Protodikeio Athinon (Grekland), vilka har att pröva de ovannämnda tvisterna, ställde ett flertal tolkningsfrågor till domstolen angående föremålet och tillämpningsområdet för det skydd som införts genom direktivet, särskilt vad avser dess artikel 7.1, enligt vilken en databasproducent tillerkänns rätt att förbjuda utdrag och/eller återanvändning av hela eller en kvalitativt eller kvantitativt sett väsentlig del av databasens innehåll, när anskaffningen, granskningen eller presentationen av detta innehåll medför en kvantitets- eller kvalitetsmässigt sett väsentlig investering.

På frågan från dessa fyra nationella domstolar angående betydelsen av villkoret väsentlig investering enligt denna sistnämnda bestämmelse, fastställde domstolen att "[b]egreppet investering som avser anskaffning av innehållet i en databas, i den mening som avses i artikel 7.1 i ... direktiv 96/9 ..., skall tolkas på så sätt att det avser de resurser som läggs ned på att söka befintliga uppgifter och att samla dessa i databasen" och att "[d]et [inte] omfattar ... resurser som läggs ned på att skapa de element som utgör innehållet i en databas" (domarna i målen C-46/02, C-338/02, C-444/02 och C-203/02, punkt 1 i domslutet). Domstolen ansåg således att "[d]etta begrepp [inte] avser ... resurser som inom ramen för upprättandet av en spelordning för att kunna anordna ligaspel i fotboll läggs ned på att fastställa speldagar, matchtider och vilka lag som skall spela mot varandra i de olika ligorna". Anskaffningen av uppgifterna i dessa spelordningar kräver nämligen inte någon särskild ansträngning från de professionella fotbollsligornas sida, eftersom detta arbete är oskiljaktigt förbundet med arbetet att skapa dessa uppgifter, och de resurser som tas i anspråk för granskning och presentation av spelordningarna utgör inte heller någon väsentlig investering som är självständig i förhållande till den investering som krävs för att skapa uppgifterna i spelordningen (domarna i målen C-46/02, C-338/02 och C-444/02). I målet rörande vadhållning på hästkapplöpningar preciserade domstolen för övrigt att "[b]egreppet investering som avser granskning av innehållet i databasen, i den mening som avses i artikel 7.1 i direktivet, skall förstås så, att det avser de resurser som, i syfte att säkerställa att uppgifterna i databasen är tillförlitliga, läggs ned på att kontrollera att sökelementen är korrekta, både när databasen upprättas och under hela den tid som den är i drift" och att "[r]esurser som läggs ned på att utföra kontroller under den fas då element skapas, som därefter samlas i en databas, [inte] omfattas ... av detta begrepp" (domen i mål C-203/02, punkt 42). Domstolen ansåg således att "[d]e resurser som läggs ned på att

upprätta en lista över de hästar som skall delta i ett lopp och på att utföra kontroller i samband med detta [inte] utgör ... en investering som avser anskaffning och granskning av innehållet i den databas där denna lista finns” (domen i mål C-203/02, punkt 42).

3.10. På området för **socialpolitik** bör två domar särskilt uppmärksammas. I den första domen, dom av den 30 mars 2004 i mål C-147/02, *Alabaster* (REG 2004, s. I-3101), besvarade domstolen en fråga som ställts av Court of Appeal angående huruvida löneförhöjningar skall beaktas vid beräkning av den lagstadgade moderskapspenningen.

Michelle K. Alabaster, brittisk arbetstagare, var mammaledig från och med januari månad 1996. Strax innan hon påbörjade sin mammaledighet fick hon en löneförhöjning som gällde retroaktivt från och med december månad. Denna löneförhöjning kunde emellertid inte beaktas vid beräkningen av hennes moderskapspenning, eftersom det enligt tillämplig nationell lagstiftning är en tidigare period som skall beaktas vid beräkningen av den normala veckolönen, nämligen månaderna september och oktober.

Domstolen konstaterade inledningsvis att det inte var möjligt att på grundval av direktiv 92/85¹³ lämna ett användbart svar på den nationella domstolens frågor. Efter en granskning av samtliga gemenskapsrättsliga bestämmelser kunde domstolen emellertid fastställa de allmänna principer som var tillämpliga i målet. Det väsentliga i domstolens resonemang grundar sig på artikel 141 EG och direktiv 75/117.¹⁴

Den ersättning som utbetalas till en kvinnlig arbetstagare under hennes mammaledighet kan jämföras med en lön. Denna person kan givetvis inte göra anspråk på full lön, eftersom hon befinner sig i en särskild situation i förhållande till en arbetstagare som faktiskt utför sitt arbete. Det är en klassisk tillämpning av likhetsprincipen. Då den ersättning som betalas ut emellertid motsvarar en veckolön (se, för ett liknande resonemang, dom av den 13 februari 1996 i mål C-342/93, *Gillespie m.fl.*, REG 1996, s. I-475), medför icke-diskrimineringsprincipen att hon har rätt till löneförhöjningen, eftersom hon om hon inte hade varit gravid skulle ha erhållit den höjda lönen. Detta krav är inte begränsat till att gälla endast det fallet att denna förhöjning är retroaktivt tillämplig på den period som täcks av referenslönen. Det följer av en tillämpning av principen om lika lön för kvinnor och män.

Domstolen avstod emellertid från att ta ställning till hur medlemsstaterna konkret skulle gå till väga för att uppfylla principen, eftersom den inte ansåg sig ha behörighet att göra detta inom ramen för ett förfarande som grundar sig på en begäran om förhandsavgörande.

Domstolen uttalade sig inte heller med avseende på frågan huruvida löneminskningar skall beaktas, eftersom det rörde sig om en hypotetisk fråga i målet. Denna fråga är således fortfarande obesvarad.

¹³ Rådets direktiv 92/85/EEG av den 19 oktober 1992 om åtgärder för att förbättra säkerhet och hälsa på arbetsplatsen för arbetstagare som är gravida, nyligen har fött barn eller ammar (tionde särdirektivet enligt artikel 16.1 i direktiv 89/391/EEG) (EGT L 348, s. 1; svensk specialutgåva, område 5, volym 6, s. 3).

¹⁴ Rådets direktiv 75/117/EEG av den 10 februari 1975 om tillnärmningen av medlemsstaternas lagar om tillämpningen av principen om lika lön för kvinnor och män (EGT L 45, s. 19; svensk specialutgåva, område 13, volym 4, s. 78).

I den andra domen, dom av den 5 oktober 2004 i de förenade målen C-397/01–C-403/01, *Pfeiffer m.fl.* (REG 2004, s. I-0000), som utgör en vidareutveckling av domstolens dom av den 9 september 2003 i mål C-151/02, *Jaeger* (REG 2003, s. I-8389), angående läkares jourtjänstgöring, fastställde domstolen den maximala veckoarbetstiden för räddningsassistenter som arbetar inom räddningstjänsten till 48 timmar.

De förenade målen C-397/01–C-403/01 rörde Bernhard Pfeiffer och övriga käranden, vilka var eller hade varit anställda som räddningsassistenter av Deutsches Rotes Kreuz, en privaträttslig organisation som bland annat har hand om den landbaserade räddningstjänsten och härvid använder ambulanser och akutfordon. Enligt deras olika anställningsavtal med arbetsgivaren har de avtalat om tillämpning av ett kollektivavtal, enligt vilket den genomsnittliga veckoarbetstiden, med beaktande av deras skyldighet att ha beredskap i genomsnitt minst tre timmar per dag, var förlängd från 38,5 timmar till 49 timmar. Under beredskapsperioderna skulle de berörda räddningsassistenter stå till arbetsgivarens förfogande på arbetsplatsen och hela tiden vara uppmärksamma för att genast kunna ingripa om så behövdes.

De berörda arbetstagarna yrkade vid Arbeitsgericht Lörrach fastställelse av att deras genomsnittliga veckoarbetstid inte får överstiga de 48 timmar som föreskrivs i direktiv 93/104¹⁵ och begärde ersättning för den övertid de arbetat utöver denna tid per vecka. Den tyska domstolen bad domstolen att redogöra för vad som gäller i detta avseende. Dess frågor rörde tolkningen av vissa bestämmelser i direktiven 89/391¹⁶ och 93/104.

Domstolen påpekade inledningsvis att det arbete som utförs av en räddningsassistent inom ramen för en räddningstjänst för akutsjukvård omfattas av tillämpningsområdet för direktiven 89/391 och 93/104. Inget av de föreskrivna undantagen är nämligen relevant i detta fall. Det rör sig nämligen varken om tjänster som är oundgängliga för att skyddet av säkerhet, hälsa och allmän ordning skall kunna upprätthållas under förhållanden som är av exceptionellt allvarig och omfattande art – exempelvis en katastrof – och vilka av naturliga skäl inte tillåter att arbetstiden planeras, eller om vägtransporter, eftersom verksamheten i fråga främst syftar till att ge en sjuk eller skadad person den första medicinska hjälpen. Efter att domstolen klaggjort detta fastställde den att den maximala veckoarbetstiden på 48 timmar endast med giltig verkan kan överskridas om varje arbetstagare har lämnat ett individuellt medgivande, som skall vara uttryckligt och lämnat av fri vilja, och att det i detta hänseende inte är tillräckligt att det i den berörda personens anställningsavtal finns en hänvisning till ett kollektivavtal som tillåter ett sådant överskridande.

I enlighet med domen i målet *Jaeger* fastställde domstolen, som jämställde läkarnas jourtjänstgöring med den tjänstgöring i form av beredskap som utförs av räddningsassistenter, att sådan beredskap skall beaktas i sin helhet vid fastställandet av den maximala dygns- och veckoarbetstiden. Domstolen preciserade att begränsningen av den genomsnittliga veckoarbetstiden till 48 timmar, inbegripet övertid, utgör en bestämmelse i

¹⁵ Rådets direktiv 93/104/EG av den 23 november 1993 om arbetstidens förläggning i vissa avseenden (EGT L 307, s. 18).

¹⁶ Rådets direktiv 89/391/EEG av den 12 juni 1989 om åtgärder för att främja förbättringar av arbetstagarnas säkerhet och hälsa i arbetet (EGT L 183, s. 1; svensk specialutgåva, område 5, volym 4, s. 146).

gemenskapens socialrättsliga lagstiftning som är av särskild betydelse och som skall tillerkännas varje arbetstagare, eftersom den utgör ett minimikrav som är avsett att säkerställa skyddet av arbetstagarnas säkerhet och hälsa. En nationell bestämmelse som, beträffande tjänstgöring i form av beredskap som utförs av en räddningsassistent, får till följd att det, i förekommande fall genom ett kollektivavtal eller en företagsöverenskommelse som grundas på ett sådant avtal, är tillåtet att överskrida den maximala veckoarbetstiden på 48 timmar, är oförenlig med kraven i direktiv 93/104.

Domstolen konstaterade slutligen, helt konventionellt, att direktiv 93/104, vad beträffar den maximala veckoarbetstiden, uppfyller de villkor som krävs för att den skall ha direkt effekt, eftersom det med avseende på sitt innehåll framstår som ovillkorlig och tillräckligt precis. Ett direktiv kan inte i sig medföra skyldigheter för en enskild och således inte som sådant åberopas gentemot denne. Domstolen erinrade emellertid om principen att nationell rätt skall tolkas direktivkonformt och fastställde att en nationell domstol, som skall avgöra ett mål där parterna enbart består av enskilda, när den tillämpar bestämmelser i nationell rätt som antagits för att införliva de skyldigheter som följer av ett direktiv, är skyldig att beakta samtliga bestämmelser i nationell rätt och, i den utsträckning det är möjligt, tolka dessa mot bakgrund av direktivets ordalydelse och syfte för att uppnå ett resultat som är förenligt med det mål som eftersträvas i direktivet. I detta mål innebär denna princip att den nationella domstolen skall göra allt som är möjligt inom ramen för dess behörighet för att hindra ett överskridande av den maximala veckoarbetstiden på 48 timmar.

3.11. Domstolen har slutligen även avgjort mål på området för **ekonomisk och monetär politik**. I mål C-27/04, *kommissionen mot rådet* (dom av den 13 juli 2004, REG 2004, s. I-6649), granskade domstolen genomförandet av stabilitetspakten. Europeiska rådet, som var angeläget om att fullborda den ekonomiska och monetära unionen, antog i juni 1997, i Amsterdam, en resolution om stabilitets- och tillväxtpakten, som har till syfte att förhindra att alltför stora underskott uppkommer och att säkerställa en sund förvaltning av de offentliga finanserna inom euroområdet. Det är mot bakgrund av detta som förfaranden vid alltför stora underskott inleddes mot Frankrike och Tyskland.

Rådet konstaterade, på rekommendation av kommissionen, att det förelåg ett alltför stort underskott i dessa två medlemsstater. Det antog därför två rekommendationer i vilka den anmodade dem att minska sitt underskott och fastställde ett datum då åtgärder för att rätta till situationen senast skulle ha vidtagits (på grundval av artikel 104.7 EG). Efter att dessa tidsfrister löpt ut rekommenderade kommissionen rådet att besluta att varken Tyskland eller Frankrike hade vidtagit nödvändiga åtgärder för att minska sitt underskott till följd av rådets rekommendationer. Kommissionen anmodade därför rådet att besluta att förelägga de två berörda staterna att vidta åtgärder för att minska sitt underskott (artikel 104.9 EG). Den 25 november 2003 begränsade sig emellertid rådet, som inte lyckades uppnå tillräcklig majoritet för att anta detta beslut, till att anta slutsatser i vilka det beslutade att skjuta upp förfarandena vid alltför stort underskott och förklarade att det var berett att fatta beslut enligt artikel 104.9 EG, om det skulle framgå att den berörda medlemsstaten inte fullgjorde sina åtaganden. Kommissionen, som ansåg att detta utgjorde ett åsidosättande av bestämmelserna i fördraget, väckte talan i januari 2004. Denna talan avsåg såväl rådets underlåtenhet att fatta beslut som dess slutsatser.

Vad beträffar det förhållandet att det var omöjligt för rådet att fatta det beslut som kommissionen rekommenderade, avvisade domstolen talan. Domstolen fastställde att rådets underlåtenhet att anta de rättsakter som föreskrivs i artikel 104.8 och 104.9 EG och vilka kommissionen rekommenderat inte kan anses ge upphov till rättsakter mot vilka talan kan väckas enligt artikel 230 EG. När kommissionen har rekommenderat rådet att fatta beslut med stöd av artikel 104.8 och 104.9 EG och den majoritet som krävs inte har uppnåtts inom rådet har det nämligen inte fattats något beslut i den mening som avses i dessa bestämmelser. Domstolen tillade att "för det fall rådet underlåter att vidta de formella åtgärder som kommissionen har rekommenderat med stöd av artikel 104.8 och 104.9 EG, [kan] kommissionen ... väcka en sådan talan som föreskrivs i artikel 232 EG, i enlighet med de villkor som föreskrivs i denna artikel" (punkt 35).

Talan mot rådets slutsatser ansågs däremot kunna tas upp till sakprövning. De är nämligen avsedda att ha rättsverkningar, i vart fall i den mån de medför att de pågående förfarandena vid alltför stora underskott vilandeförklaras och de rekommendationer som rådet tidigare hade antagit med stöd av artikel 104.7 EG faktiskt ändras. Domstolen konstaterade att rådet gjort ett eventuellt framtida beslut med stöd av artikel 104.9 EG avhängigt av en bedömning som inte längre skall grundas på innehållet i de rekommendationer som antogs med stöd av artikel 104.7 EG, utan på den berörda medlemsstatens ensidiga åtaganden.

Domstolen fastställde därefter att rådet inte iakttagit de bestämmelser som reglerar förfarandet. Det beslut som slutsatserna innehåller, som innebär en ändring av de rekommendationer som rådet antagit med stöd av artikel 104.7 EG, har fattats i strid med artikel 104.7 och 104.13 EG, det vill säga i strid med kommissionens initiativrätt och röstreglerna. Domstolen fastställde emellertid att "[d]et framgår ... av lydelsen och systematiken i det system som införts genom fördraget att rådet inte får frångå de regler som föreskrivs i artikel 104 EG och de regler som rådet självt har uppställt i förordning nr 1467/97. Rådet kan således inte använda sig av ett alternativt förfarande, exempelvis för att anta en rättsakt som inte utgör det beslut som föreskrivs för en viss etapp eller som antas på andra villkor än dem som uppställs i gällande bestämmelser" (punkt 81).

I mål C-19/03, *Verbraucher-Zentrale Hamburg* (dom av den 14 september 2004, REG 2004, s. I-0000), ställde Landgericht München i en begäran om förhandsavgörande, som framställdes inom ramen för en tvist mellan den tyska organisation som är ansvarig för att väcka talan vid överträdelse av konsumentskyddslagstiftning (Verbraucher-Zentrale) och företaget O2 som driver ett nät för mobiltelefonkommunikation, frågor till domstolen angående tolkningen av förordning nr 1103/97.¹⁷

I detta mål prövade domstolen huruvida den metod O2 tillämpade för att omräkna belopp som hittills angetts i tyska mark till euro var förenlig med nämnda förordning. När O2 omräknade minutpriset i sina olika taxor avrundade det nämligen till närmaste cent, närmare bestämt till närmaste cent uppåt.

¹⁷ Rådets förordning (EG) nr 1103/97 av den 17 juni 1997 om vissa bestämmelser som har samband med införandet av euron (EGT L 162, s. 1).

Av artikel 5 i den ovannämnda förordningen framgår att "[p]enningbelopp som skall betalas eller redovisas när en avrundning sker efter en omräkning till enheten euro ... skall avrundas uppåt eller nedåt till närmaste cent".

Domstolen måste först avgöra huruvida en taxa, såsom det minutpris som O2 fakturerar sina kunder för telefonkommunikation, utgör ett penningbelopp som skall betalas eller redovisas i den mening som avses i artikel 5 första meningen i förordning nr 1103/97, eller om det endast är det slutliga beloppet som faktureras konsumenten som kan utgöra ett sådant penningbelopp.

Eftersom sådana begrepp inte definieras i gemenskapsrätten, tillämpade domstolen en teleologisk tolkningsmetod och utgick därvid från rättsaktens syfte. Två allmänna rättsprinciper kan utläsas ur förordning nr 1103/97, nämligen behovet att skydda medborgarnas rättssäkerhet vid övergången till euro och det härmed sammanhängande behovet att inte påverka kontinuiteten av kontrakt och andra rättsliga instrument. Dessa principer utgör en del av det allmänna syfte som eftersträvas vid införandet av den nya gemensamma valutan, nämligen att övergången till euron skall vara neutral för såväl medborgarna som företagen. Detta syfte förutsätter emellertid, såsom framgår av skäl 12 i nämnda förordning, att "en hög grad av exakthet i omräkningsförfarandet" säkerställs.

Domstolen tolkade med hänsyn till dessa syften artikel 5 i förordningen om euro restriktivt och fann att "[e]n taxa, såsom det minutpris som är aktuellt i tvisten vid den nationella domstolen, [inte] utgör ... ett penningbelopp som skall betalas eller redovisas i den mening som avses i artikel 5 första meningen i ... förordning ... nr 1103/97 ... och ... därför inte alltid [skall] avrundas till närmaste cent ..." (domslutet, punkt 1).

Nästa fråga som skulle besvaras var huruvida förordning nr 1103/97, och i synnerhet artikel 5 första meningen däri, skall tolkas så att den utgör hinder för att andra belopp än dem som skall betalas eller redovisas avrundas till närmaste cent. Domstolen ansåg att det inte förelåg något principiellt förbud i detta avseende "under förutsättning att [en sådan avrundning] sker med iakttagande av principen om avtalskontinuitet ... och av det syfte att övergången till euron skall vara neutral ... Detta innebär att avrundningen inte får påverka ekonomiska aktörers, däribland konsumenternas, avtalsenliga åtaganden och att den inte får ha någon verklig inverkan på det pris som faktiskt skall betalas" (domslutet, punkt 2).

Domstolen konstaterade i detta mål att den aktuella omräkningen kunde "ha en verklig inverkan på det pris som konsumenterna faktiskt får betala" (punkt 54). Den gick inte längre i sin tolkning utan överlät åt den nationella domstolen att bedöma denna "verklig[a] inverkan på priserna".